

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

**НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ
ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ ДЛЯ ПІДРОЗДІЛІВ КРИМІНАЛЬНОЇ МІЛІЦІЇ**

**НАУКОВО-ДОСЛІДНА ЛАБОРАТОРІЯ З ПРОБЛЕМ ПРОТИДІЇ
ЗЛОЧИННОСТІ**

**НЕЗАКОННЕ ЗАВОЛОДІННЯ
ТРАНСПОРТНИМИ ЗАСОБАМИ:
ОСОБЛИВОСТІ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ**

Науково-методичні рекомендації

СХВАЛЕНО

на засіданні науково-дослідної лабораторії
з проблем протидії злочинності
12 червня 2015 р., протокол № 6

Виконавці теми:

Старший науковий співробітник
НДЛ з проблем протидії злочинності
ННІПФКМ ХНУВС,
кандидат юридичних наук, доцент
підполковник міліції
Малиновська Т.М.;
науковий співробітник
НДЛ з проблем протидії злочинності
ННІПФКМ ХНУВС,
майор міліції
Тихоненко Л.Л.

ЗМІСТ

ВСТУП	4
1. Кримінально-правова характеристика незаконного заволодіння транспортним засобом	5
2. Криміналістична класифікація та характеристика незаконного заволодіння транспортними засобами	10
3. Особливості початкового етапу досудового розслідування незаконного заволодіння транспортними засобами	17
4. Тактика проведення окремих слідчих дій при розслідуванні незаконного заволодіння транспортними засобами	23
5. Призначення судових експертиз при розслідуванні незаконного заволодіння транспортними засобами	33
Список використаних джерел	45

ВСТУП

Враховуючи, що транспортні засоби є джерелом підвищеної небезпеки для оточуючих, забезпечення безпеки їх використання є одним із важливих завдань в країні. Незаконне заволодіння транспортними засобами позбавляє їх власників можливості реалізувати свої права відносно них, в результаті чого завдається суттєва шкода відносинам власності, безпеці руху та експлуатації джерела підвищеної небезпеки, створюється загроза життю та здоров'ю громадян, що обумовлює високу суспільну небезпечність цих діянь.

Питання боротьби з незаконними заволодіннями транспортними засобами займає важливе місце в боротьбі зі злочинністю, оскільки, дане правопорушення заподіює суттєву майнову шкоду як окремим громадянам, так і державі в цілому, а також сприяє вчиненню дорожньо-транспортних правопорушень. Завдані при цьому збитки обчислюються багатьма мільйонами гривень.

Крім того, частина вказаних правопорушень вчиняється із застосуванням насильницьких дій, небезпечних для життя та здоров'я громадян. Понад 20% викрадень автотранспорту, причому здебільшого з тяжкими наслідками, вчиняється неповнолітніми, у зв'язку з чим це правопорушення набуває ще більшої суспільної небезпеки. Нерідко незаконне заволодіння транспортними засобами є способом вчинення інших правопорушень. Такі діяння призводять до дорожньо-транспортних пригод, вчинюються особами, які перебувають у стані сп'яніння, були позбавлені або взагалі не мали права на керування транспортними засобами, а також неповнолітніми. Як правило, такі особи не здатні виконувати в сфері дорожнього руху необхідні функції керування, що може бути особливо небезпечно у складній дорожній обстановці.

За останні роки намітилася тенденція до зменшення кількості випадків незаконного заволодіння транспортними засобами, але дана обставина не знижує актуальності та суспільної небезпеки цього виду правопорушень, тому що їх кількість залишається досить високою. Отже, існує нагальна потреба в дослідженні особливостей досудового розслідування незаконного заволодіння транспортними засобами, формулюванні пропозицій щодо вдосконалення діяльності слідчих (розшукових) дій при розслідуванні незаконного заволодіння транспортними засобами.

1. Кримінально-правова характеристика незаконного заволодіння транспортним засобом

Важливою умовою безпечної роботи транспорту є дотримання всіма особами встановленого порядку користування транспортними засобами, при якому використання певного транспортного засобу в сфері руху припустимо лише тими, хто має на це право. Серед правових засобів, спрямованих на попередження незаконних заволодінь транспортними засобами, провідну роль відіграють кримінально-правові.

Так, законодавцем в статті 289 Кримінального кодексу України передбачена відповідальність за незаконне заволодіння транспортним засобом з будь-якою метою.

Родовим **об'єктом** злочину є безпека руху або експлуатації транспорту. Безпосередній об'єкт злочину - контрольоване використання транспортних засобів.

Додатковим обов'язковим або факультативним об'єктом (залежно від конкретного способу вчинення цього злочину) можуть виступати життя і здоров'я особи, власність, інші блага.

Предметом посягання при незаконному заволодінні є транспортні засоби, визначені у примітці 1 до статті 286 Кримінального кодексу України, до яких належать всі види автомобілів, трактори та інші самохідні машини, трамваї, і тролейбуси, а також мотоцикли та інші механічні транспортні засоби.

Об'єктивна сторона цього злочину виражається в незаконному заволодінні транспортними засобами. Воно може бути вчинене шляхом активної поведінки особи, тобто шляхом вчинення певних дій. Пункт 1 примітки статті 289 Кримінального кодексу України розкриває це поняття, як вчинене умисно з будь-якою метою протиправне вилучення будь-яким способом транспортного засобу у власника чи користувача всупереч їх волі.

Пленум Верховного Суду України в постанові № 14 від 23 грудня 2005 р. «Про практику застосування судами України законодавства у справах про деякі злочини проти безпеки дорожнього руху та експлуатації транспорту, а також про адміністративні правопорушення на транспорті» (пункт 15) зазначив, що під незаконним заволодінням транспортним засобом слід розуміти умисне, протиправне вилучення його з будь-якою метою у власника або законного користувача всупереч їх волі (з місця стоянки чи під час руху) шляхом запуску двигуна, буксирування, завантажування на інший транспортний засіб, примусового відсторонення зазначених осіб від керування, примушування їх до початку чи продовження руху тощо.

Заволодіння транспортним засобом повинно бути незаконним, мати протиправний характер. Це означає, що винна особа не має права використовувати транспортний засіб для поїздки на ньому.

Способи незаконного заволодіння транспортним засобом можна класифікувати за різними підставами.

1. По відношенню до транспортного засобу злочин вчиняється шляхом:

- запуску двигуна;
- буксирування;
- завантаження на інший транспортний засіб.

2. По відношенню до власника або законного користувача:

- примусове відсторонення від керування;
- примушування до початку чи продовження руху.

3. В залежності від умов заволодіння:

- таємно;
- відкрито.

4. В залежності від протиправних дій:

- шляхом обману;
- шляхом зловживання довірою;
- шляхом застосування насильства або погроз.

5. В залежності від місця викрадення:

- з місця стоянки;
- під час руху.

Цей злочин визнають закінченим з моменту, коли транспортний засіб почав рухатись унаслідок запуску двигуна чи буксирування, а якщо заволодіння відбувається під час руху транспортного засобу, - з моменту встановлення контролю над ним.

Проникнення в кабінку, гараж чи інше сховище, спробу запустити двигун або буксирувати транспортний засіб з метою заволодіння ним, необхідно розглядати як замах на вчинення злочину.

Не є незаконним заволодіння транспортним засобом у стані крайньої необхідності, наприклад, для того, щоб терміново доставити тяжко хвору людину до лікарні, приборкати стихійне лихо, усунути іншу небезпеку, яка загрожує людям, інтересам суспільства чи держави.

Суб'єктивна сторона злочину виражається тільки в прямому умислі. Особа розуміє, що протиправно заволодіває транспортним засобом, усвідомлює суспільну небезпеку цього діяння і бажає так діяти. Якщо особа допустила фактичну помилку і вважала, що завдяки його службовому стану або дружніх стосунків чи на правах родичів, він має право користуватися транспортними засобами, то відповідальність за цією статтею не наступає.

Заволодіння може відбуватися з будь-якою метою: для привласнення транспортного засобу, для доставки вантажу, для того, щоб доїхати до певного місця, або навіть покататися, тощо. Змістом кримінально-правової заборони заволодіння транспортним засобом може бути як заволодіння ним з наміром ніколи не повертати його власникові (законному володільцю), так і з наміром використати його для проїзду у певний пункт або для прогулянки, а потім повернути власникові (законному володільцю) чи кинути на дорозі.

Згідно з чинним законодавством метою вилучення транспортного засобу може бути наступне його обернення на свою користь або користь інших осіб.

Суб'єктом злочину є особа, яка не має права на користування транспортним засобом, щодо якого здійснюється незаконне заволодіння. Суб'єктом злочину, передбаченого частиною 1 статті 289 Кримінального кодексу України, є особа, яка досягла 16-річного віку, а злочинів, передбачених частинами 2 та 3 зазначеної статті, - 14-річного віку.

Суб'єктом злочину в судовій практиці не визнають:

- осіб, які є співвласниками або законними користувачами транспортного засобу;
- працівників підприємств, установ, організацій незалежно від форми власності, що без належного дозволу здійснили поїздку на закріпленому за ними транспортному засобі;
- службових осіб, наділених повноваженнями щодо використання чи експлуатації транспортних засобів.

Кваліфіковані та особливо кваліфіковані види незаконного заволодіння транспортними засобами

У частині 2 статті 289 Кримінального кодексу України передбачена відповідальність за ті самі дії, вчинені за попередньою змовою групою осіб або повторно, або поєднані з насильством, що не є небезпечним для життя або здоров'я потерпілого, або з погрозою застосування такого насильства, або вчинені з проникненням до приміщення чи інше сховище, або якщо вони завдали значної матеріальної шкоди потерпілому.

Заволодіння транспортним засобом за попередньою змовою групою осіб має місце у тих випадках, коли дві і більше особи заздалегідь до його виконання домовились про спільне його вчинення. Домовленість повинна бути до початку вилучення транспортного засобу. Крім того, особи, які беруть участь у вчиненні цього злочину, повинні бути співвиконавцями, тобто вони спільними діями заволодівають транспортним засобом. Співвиконавцями є і інші особи, які знаходилися в кабіні чи салоні транспортного засобу. Проте не підлягають кримінальній відповідальності особи, які не приймали участі у вилученні транспортного засобу, але після заволодіння ним вони здійснювали поїздку на цьому транспорті.

Якщо заволодіння транспортним засобом вчинено однією особою, але в ньому приймали участь інші співучасники (пособник, підбурювач), то в цьому випадку відсутня ця кваліфікуюча обставина, а дії співучасників кваліфікуються з посиланням на відповідну частину статті 27 Кримінального кодексу України.

Відповідно до пункту 2 примітки статті 289 Кримінального кодексу України під повторністю слід розуміти вчинення таких дій особою, яка раніше вчинила незаконне заволодіння транспортним засобом або злочин, передбачений статтями 185-187, 189-191, 262, 410 Кримінального кодексу України.

Повторним, відповідно до частини другої цієї статті слід розуміти вчинення таких дій другий раз, незалежно від того, чи притягувалася ця особа

до кримінальної відповідальності за перший злочин. Значення не має, були це закінчені злочини чи один з них був замахом або приготуванням до злочину.

Якщо два і більше злочинів вчинені однією особою, яка виконувала роль виконавця, були закінченими і при цьому відсутні інші кваліфікуючі обставини, то скоєне кваліфікується за частиною другою статті, як повторне вчинення злочину.

Заволодіння транспортним засобом із проникненням до приміщення або іншого сховища означає вторгнення до приміщення або іншого сховища з метою заволодіння транспортним засобом. Воно може здійснюватися таємно, відкрито, з подоланням перешкод чи опору потерпілого, шляхом обману тощо.

Приміщення - це різного роду будівлі, споруди, які призначені для розміщення транспортних засобів або іншого майна. Інше сховище - це призначене для постійного або тимчасового збереження (стоянки) транспортних засобів ділянки території, які обладнані огорожею, навісом, іншими технічними засобами чи забезпечені охороною.

Якщо особа має доступ у приміщення чи інше сховище завдяки своєму службовому стану чи роботі, яку він виконує (робітник, контролер, охоронець тощо), то заволодіння транспортним засобом при виконанні ним своїх службових обов'язків, не є кваліфікованим складом злочину за цією ознакою.

Дії, які завдали значної матеріальної шкоди потерпілому, є кваліфікуючою ознакою, яка передбачена частиною другою статті 289 Кримінального кодексу України. При вирішенні питання розміру матеріальної шкоди потрібно враховувати, перш за все, вартість паливно-мастильних матеріалів, які були витрачені при використанні транспортного засобу. Крім того, якщо було пошкоджено транспортний засіб при його використанні, то потрібно враховувати вартість ремонту. Крім прямих матеріальних збитків, потрібно враховувати неотриманні прибутки, які можуть бути спричинені внаслідок того, що власник або користувач не може використовувати транспортний засіб за призначенням, наприклад, для перевезення вантажів, пасажирів чи виконання робіт.

Відповідно до частин 2, 3 статті 289 Кримінального кодексу України та пункту 3 примітки до цієї статті матеріальну шкоду слід визнавати значною в разі заподіяння реальних збитків на суму від 100 до 250 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, а великою - на суму понад 250 таких мінімумів.

При вирішенні питання про те, чи були збитки реальними, необхідно виходити з положень п. 1 ч. 2 статті 22 Цивільного кодексу України, де зазначено, що такими збитками є втрати, яких особа зазнала у зв'язку зі знищенням або пошкодженням речі, а також витрати, що вона зробила або мусить зробити для відновлення свого порушеного права.

Якщо транспортний засіб не зазнав ніяких пошкоджень унаслідок незаконного заволодіння, його технічний стан не погіршився і відновлення він не потребує або сума відповідних витрат менша від зазначеної у пункті 3 примітки до статті 289 Кримінального кодексу України, така кваліфікуюча ознака, як заподіяння значної або великої шкоди, відсутня.

У випадках, коли особа знищила транспортний засіб, яким заволоділа, чи призвела до такого стану, що він повністю втратив свою цінність і його вже не можна використовувати за прямим призначенням, розмір реальних збитків дорівнює вартості автомобіля на день учинення злочину. Таким же чином треба вирішувати питання, якщо транспортний засіб після незаконного заволодіння не знайдено.

У разі пошкодження внаслідок дій винної особи окремих деталей, вузлів, агрегатів транспортного засобу розмір реальних збитків необхідно визначати, виходячи з вартості запасних частин і відновлювального ремонту.

Частина 3 статті 289 Кримінального кодексу України встановлює більш сувору відповідальність за заволодіння транспортним засобом, що поєднане з насильством, небезпечним для життя чи здоров'я потерпілого, або з погрозою застосування такого насильства, або вчинене організованою групою, або щодо транспортного засобу, вартість якого у двісті п'ятдесят разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян.

Частина 4 цієї статті передбачає спеціальний вид звільнення від кримінальної відповідальності особи, яка вперше вчинила дії, передбачені цією статтею.

Умовами спеціального виду звільнення від кримінальної відповідальності в даному випадку є:

1) вчинення незаконного заволодіння транспортним засобом вперше. Ця ознака має місце, коли: а) такі дії раніше ніколи не вчинялися; б) вплив строк давності притягнення до кримінальної відповідальності за раніше вчинене незаконне заволодіння транспортним засобом (відповідно до ч. 1 статті 49 строк давності за дії, передбачені ч. 1 статті 289, становить 5 років, ч. 2 статті 289 - 10 років, ч. 3 статті 289 - 15 років, за умови, що перебіг давності не переривався); в) судимість у особи, яка була засуджена за статтею 289, погашена або знята;

2) під час незаконного заволодіння транспортним засобом не були застосовані будь-яке насильство до потерпілого чи погроза такого насильства;

3) добровільна заява про вчинене правоохоронним органам, тобто заява, зроблена за власною волею, незалежно від мотивів і не у зв'язку з тим, що про вчинене стало відомо правоохоронним органам. Добровільною заява буде і тоді, коли особа зробила це під впливом своїх родичів чи близьких;

4) повернення транспортного засобу власникові. Видається, що така умова буде виконана і в тому випадку, коли транспортний засіб повернуто законному користувачеві, якщо він був вилучений у нього;

5) повне відшкодування завданих збитків. Збитки можуть бути відшкодовані як винним, так і іншими особами. Часткове відшкодування збитків не відповідає змісту цієї умови.

Звільнення від кримінальної відповідальності особи за частиною 4 статті 289 Кримінального кодексу України є прерогативою суду.

2. Криміналістична класифікація та характеристика незаконних заволодінь транспортними засобами

Слідча практика переконливо свідчить про те, що переважна більшість незаконних заволодінь транспортними засобами являє собою множину діянь, що кваліфікуються у певних випадках за сукупністю транспортних та інших, суміжних чи пов'язаних з ними, злочинів. Типовим стає існування складних за своєю внутрішньою структурою та кримінально-правовими ознаками схем злочинної діяльності із незаконного заволодіння транспортними засобами.

Так, незаконне заволодіння транспортними засобами може бути поєднано з порушенням правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керують транспортними засобами (ст. 286 КК); знищенням, підробкою або заміною номерів вузлів та агрегатів транспортного засобу (ст. 290 КК); підробленням документів, печаток, штампів та бланків, збутом чи використанням підроблених документів, печаток, штампів (ст. 358 КК); незаконним придбанням, збутом або використанням спеціальних технічних засобів отримання інформації (ст. 359 КК); умисним вбивством (ст. 115 КК); розбоєм (ст. 187 КК); вимаганням (ст. 189 КК); умисним знищенням або пошкодженням майна (ст. 194 КК); придбанням, отриманням, зберіганням чи збутом майна, одержаного злочинним шляхом (ст. 198 КК); контрабандою (ст. 201 КК); легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом (ст. 209 КК); порушенням порядку здійснення операцій з металобрухтом (ст. 213 КК); створенням злочинної організації (ст. 255 КК); сприянням учасникам злочинних організацій та укриття їх злочинної діяльності (ст. 256 КК); втягненням неповнолітніх у злочинну діяльність (ст. 304 КК); несанкціонованим втручанням в роботу електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), автоматизованих систем, комп'ютерних мереж чи мереж електрозв'язку (ст. 361 КК); створенням з метою використання, розповсюдження або збуту шкідливих програмних чи технічних засобів, а також їх розповсюдження або збут (ст. 361-1 КК); зловживанням владою або службовим становищем (ст. 364 КК); службовим підробленням (ст. 366 КК); службовою недбалістю (ст. 367 КК); хабарництвом (ст.ст. 368, 369 КК) та ін.

Таким чином, кримінальним автобізнесом охоплюється досить широкий спектр злочинів, а злочинні структури «викрадачів» мають тісні зв'язки з організованою злочинністю. До того ж, згідно даних слідчо-судової практики, близько 60 % незаконних заволодінь транспортними засобами характеризується наперед продуманим умислом, 40 % - умислом, який виник раптово.

Аналіз матеріалів слідчої і судової практики дозволяє **класифікувати незаконні заволодіння транспортними засобами на три групи** залежно від характеристик предмету злочинного посягання, мети злочину, способів викрадення (дій щодо підготовки, вчинення та приховування), особи злочинця, а також обстановки (часу, місця та умов) викрадення:

- 1) прості (або ситуативні);
- 2) заздалегідь підготовлені нескладні;

3) ретельно сплановані складні.

Перша група - прості (або ситуативні) незаконні заволодіння транспортними засобами. Предметами злочинів даної групи стають автомобілі економ класу вітчизняного виробництва або виробництва країн ближнього зарубіжжя:

1) Жигулі 1,3 та 6 моделей (так звана класика), Москвичі, ЗАЗ.

2) ВАЗ-2108, ВАЗ-2109 та ВАЗ-21099;

Автомобілі підгрупи «1» (Жигулі 1, 3 та 6 моделей, Москвичі, ЗАЗ), як правило, не обладнані сигналізацією, встановлені заводом-виробником замки на дверцятах легко відкриваються будь-яким твердим плоским предметом (ножицями, викруткою, пилкою, іншим ключем від авто тієї ж марки, моделі тощо). Після чого злочинці витягують фішку замка запалювання або дроти із замка запалювання, з'єднують клеми дротів, заводять таким чином двигун, різким рухом керма ламають стопорний замок і зникають з місця (або заводять двигун, обертаючи замок запалювання дуже міцною викруткою). Іншим способом відкриття є розбиття, віджим або зняття скла, при цьому зазвичай віджимають вниз скло дверцят, знімають заднє скло або видавлюють хвіртки, попередньо підігрівши у потрібній точці їх запор.

Автомобілі підгрупи «2» (ВАЗ-2108, ВАЗ-2109 та ВАЗ-21099), хоча й обладнані заводською стандартною сигналізацією чи(і) іншими засобами захисту проти викрадення, але вони не є складними для зламу, відносяться до так званих популярних, з якими злочинці успішно справляються. Злочинці пошкоджують сигналізацію, яка у автомобілях ВАЗ-2108 та ВАЗ-2109 часто є доступною зовні автомобіля (для з'єднання сирени із сигналізацією часто використовують сальник між салоном і підкапотним простором, зліва від водія. Зазначений сальник легко можливо дістати рукою з-під лівого крила, наприклад, кусачками - і сигналізація відключена.). Або відключають сигналізацію, обірвавши знизу провід, який проходить із салону автомобіля до генератора та слугує для постійного забезпечення сигналізації током. Для заведення двигуна злочинці використовують спеціально виготовлений із міцного металу інструмент, що має назву «свертиш» і виглядає як стандартний ключ із шестигранником на кінці.

Також злочинцями може використовуватись пристрій для знімання рамочного механізму личинки замка.

Суб'єктами простих (або ситуативних) викрадень транспортних засобів найчастіше є одиночні працездатні чоловіки молодого віку (від 14 до 25 років), які ніде не працюють та не навчаються (близько 23 %), мають низький рівень освіти, або групи підлітків з неблагополучних родин (близько 19 %), кожний другий з яких не вміє керувати автотранспортом відповідно з вимогами Правил дорожнього руху та технічної експлуатації транспорту. Як правило, вони діють примітивно з умислом, що виникає раптово. Зокрема, викрадають автомобілі в тому ж районі або місті, де проживають. Під час викрадення знаходяться у стані алкогольного чи наркотичного сп'яніння, викрадають автомобілі, які випадково

опинились у полі їхнього зору, з метою покататися, достатися до певного місця, похизуватись перед знайомими чи друзями тощо.

Часом викрадення є вечірній та нічний, а місцем викрадення - не охоронювані двори, вулиці біля житлових будинків. Під час руху на викраденому автомобілі, злочинці порушують правила дорожнього руху, можуть своїми діями спровокувати ДТП або скоїти ДТП. Після втрати інтересу до викраденого автомобіля можуть його покинути, втопити, спалити, заволодівши особистими речами власника, предметами, які мають щонайменшу ціну тощо (магнітола, диски та ін.).

Слідами дій злочинців в даному випадку будуть в основному сліди рук на тих частинах, до яких вони торкалися - ручки дверцят, кермо, дзеркало, а також залишені злочинцями предмети - ключі, знаряддя злому, речі, недопалки тощо. На місці викрадення можуть бути виявлені сліди взуття, уламки скла.

Друга група - заздалегідь підготовлені нескладні незаконні заволодіння транспортними засобами. Найчастіше безпосереднім предметом даного різновиду заволодінь стають транспортні засоби імпортного виробництва, а саме, Toyota Corolla, Honda Civic, Volkswagen Passat, Volkswagen Golf, Toyota Camry тощо.

Вчинюють даний різновид викрадень злочинні групи з двох-трьох чоловіків, як правило, гастролерів (мешканців суміжних областей), які приїждять до певного міста, орендують житло на два-три місяці, за цей період незаконно заволодівають кількома автомобілями (у середньому від 2-х до 10), кожен з яких негайно збувають. Зазвичай механізм викрадення складається з кількох етапів:

1) на підготовчому етапі злочинці визначаються із видом автомобіля, який планують викрадати, та підбирають блок керування двигуном і панель приладів, у якій знаходиться пристрій для зчитування штатного імобілайзера;

2) у спальних районах відслідковують транспортні засоби певних характеристик (марки, моделі, кольору), які власники залишають на ніч у не охоронюваних дворах багатоповерхових житлових будинків;

3) непомітно оглядають автомобіль ззовні, визначають наявність та вид сигналізації чи(і) інших засобів захисту та відключають їх;

4) відкривають замок на дверцятах;

5) один з викрадачів замінює під капотом блок керування двигуном, а інший - панель приладів (до якої підходить свій ключ запалювання із чипом, що мають злочинці);

6) заводять двигун та скриваються з місця події на викраденому авто;

7) переганяють автомобіль у певний регіон та продають без документів за півціни заздалегідь визначеним особам («замовникам», скупникам краденого, випадковим особам, у тому числі на запчастини, через торгівельні підприємства тощо) або повертають власнику «за винагороду», яка сягає 50% вартості викраденого автомобіля.

В якості знарядь злочину викрадачі використовують спеціальні технічні пристрої для відкривання замків, подолання сигналізації, встановленої заводом-

виготовлювачем, а також придбані, як правило, через мережу Інтернет, «вкрутки» для відкривання додаткових механічних замків азійського походження бюджетного сегменту, пневматичні подушки для відкривання дверей капота чи багажника без впливу на механізм замка.

Часом викрадення є вечірній та нічний час, а місцем викрадення - не охоронювані двори, вулиці біля багатоповерхових житлових будинків.

Піч час реалізації злочинного умислу злочинці користуються так званими «робочими» телефонними апаратами та sim-картками. «Робочими» слід вважати телефонні апарати, які викрадачі використовують для зв'язку одне з одним та власником лише на період вчинення злочинів (приватні, особисті розмови із членами родини чи друзями з таких телефонів не проводяться), по завершенню злочинної діяльності такі телефонні апарати виключаються до наступної серії викрадень. «Робочими» sim - картками є ті, що були придбані для певної розмови із власником викраденого авто чи скупником викрадених авто, або на період вчинення певного злочину чи кількох злочинів, після чого знищуються.

Слідами дій злочинців в даному випадку будуть в основному ідеальні (показання потерпілого, очевидців), записи відеокамер зовнішнього спостереження установ, організації, підприємств, розташованих поблизу місця викрадення чи за маршрутом можливого руху викраденого авто.

Третю групу утворюють ретельно сплановані складні незаконні заволодіння транспортними засобами. Безпосереднім предметом даного різновиду незаконних заволодінь транспортними засобами стають заздалегідь визначені (у тому числі, замовлені) автомобілі імпортного виробництва представницького чи бізнес класу, а саме, Lexis 550, Audi 100, Audi A6 і A8, Toyota RAV4, Toyota Land Cruiser, Volkswagen Touareg, BMW із терміном експлуатації до 5-ти років. Викрадений автомобіль можуть перефарбувати, перебити номери кузова й двигуна, придбати нові документи, після чого продати повністю укомплектований автомобіль. Близько 90 % зазначених авто вивозяться за межі держави, частіше за все у колишні республіки СРСР (особливо південні). Таким чином, незаконні заволодіння транспортними засобами, вчинені злочинними організованими групами, набувають міжнародного характеру.

Суб'єктом, як правило, такої даної групи злочинів є злочинні угруповання, які спеціалізуються на кримінальному автобізнесі. До складу таких ОЗГ входять: безпосередні викрадачі транспортних засобів; перевізники; автомобільні слюсарі та механіки, які перебивають номери кузова чи(і) двигуна, або перефарбовують авто; скупники викрадених авто; скупники згорілих автомобілів із документами; особи, які займаються підробленням чи виготовленням підроблених документів; корумповані працівники правоохоронних органів; розробники спеціальних комп'ютерних програм, сайтів тощо. ОЗГ беруть під контроль діяльність комерційних структур, що займаються ввезенням і реалізацією автомашин імпортного виробництва, організовують через них збут викрадених автомобілів, у тому числі за кордоном. Під їх контролем також опиняються автомобільні заводи, прилеглі до

них території, автотраси, малі охоронні підприємства, адміністрації міст, а також регіони, через які здійснюється перегін транспорту. Окрім того, члени ОЗГ встановлюють кримінальні зв'язки із працівниками правоохоронних органів (митниками, працівниками ДАІ та ін.).

Способу вчинення злочину, який обирають ОЗГ, притаманна повна структура - підготовка, вчинення та приховування. Так, на етапі підготовки злочинці підшуковують автомобіль (певної марки, кольору, року випуску тощо), ретельно стежать за власником, за місцями його паркувань, маршрутами пересування, визначають та готують відповідні технічні засоби, інструменти, виготовляють підроблені документи (зокрема, технічні паспорти), і готують номерні знаки (виготовляють підроблені або використовують від інших автомобілів), усувають перешкоди для виконання запланованого.

З метою стеження за об'єктом злочинці можуть застосовувати спеціальні засоби (фото-, відеоапаратура, мобільні засоби стільникового зв'язку, комп'ютерна техніка, біноклі, пристрої нічного бачення, засоби для прослуховування). Також залежно від мети злочину готуються слюсарні інструменти (ножівки по металу, дрилі, молот), газозварювальне обладнання, засоби подолання різних протиугінних систем та електронних пристроїв. Підготовчі дії можуть займати від кількох днів до кількох тижнів.

У день викрадення під час постановки чи зняття авто з охорони злочинці «записують» сигнал управління охоронною системою спеціальним прибором – код-граббером.

Окрім код-граббера, злочинці можуть застосовувати сканер, здатний «підібрати» код методом перебору варіантів чи, навіть електрошокер, який просто «випалює» електроніку сигналізації напругою у кілька десятків тисяч вольт. Також для подолання складних та дорогих засобів захисту проти викрадення (імобілайзера, електронного замку тощо) використовують спеціальну комп'ютерну техніку (для зчитування, копіювання та відтворення сигналу електронної сигналізації), сканери для відключення додатково встановлених власником автомобіля засобів сигналізації і захисту та інші технічні засоби.

Для відкривання дверей і заведення двигуна автомобілів злочинці використовують професійне обладнання. Залежно від марки транспортного засобу це можуть бути різного роду пристрої (декодери, фліппери, набори універсальних відмичок, інструменти для напруги замка, присоски, провороти, відмички для двохрядних рамочних замків та ін.). Одним з більш розповсюджених є інструмент для відкриття пінових механізмів замків, так званий «Бамп ган».

З метою блокування GSM чи GPS сигналів, які транслуються GPS-навігаторами, встановленими власниками на автомобілі з метою точного визначення місця знаходження свого авто, злочинці використовують спеціальні пристрої.

При незаконному заволодіння транспортним засобом найчастіше злочинці діють за наступним сценарієм: після виходу власника із авто, один зі співучасників спостерігає за його переміщенням поза автомобілем та, за необхідності, затримує під вигаданим приводом. На безпосереднє відкривання дверей та заведення двигуна злочинцям вистачає до 5 хвилин.

Такий вид незаконного заволодіння транспортним засобом відбувається, як правило, у денний час та у людному місці (зі стоянок поблизу супермаркетів, ресторанів, спортивних центрів, АЗС та ін.).

Хоча більшість заздалегідь ретельно спланованих складних викрадень, вчинених організованими злочинними групами, стається на відкритій місцевості, у громадських місцях, іноді трапляються й випадки викрадень транспортних засобів з проникненням у приміщення чи інше сховище (особливо, коли злочинці мають «замовлення» на певний вид транспортного засобу). В такому випадку, для проникнення, наприклад, в гараж злочинці використовують наступні способи: перепилювання петель і дужок замків; підбір ключів до замку гаража чи використання відмичок; підкоп під гараж; зрив замка за допомогою підручних предметів (лом, металева труба) або іншого транспортного засобу; відгинання або вирізання газозварювальними засобами частин металу; знищення або пошкодження стін чи перекриття гаражів тощо.

Частина угонів даного різновиду вчинюється у поєднанні з насильством, або погроз застосування такого насильства (нанесення ударів, побойів, тілесних ушкоджень, обмеженням або позбавленням волі, зв'язування, мордування, тортури, використання небезпечних для здоров'я та життя потерпілого засобів (вогню, струму, наркотичних або інших сильнодіючих речовин), викидання з транспортного засобу під час руху тощо). Зазвичай такі способи можуть застосовуватись відносно жінок, що керують транспортними засобами, якими незаконно заволодівають злочинці.

Аналіз практики свідчить, що більшість автомобілів викрадаються з метою продажу - майже дві третини випадків, при чому кожне десяте – на замовлення певної особи. З метою разукомплектації й продажу запчастинами вчинюється близько 20 % випадків, решта - з метою вчинення іншого злочину. Саме тому після незаконного заволодіння транспортним засобом, злочинці:

1) негайно переміщують його у відповідний регіон до заздалегідь обумовленого місця, де і продають замовнику чи скупникам викраденого;

2) переганяють автомобіль у «відстійник», де він може зберігатись від кількох днів до кількох тижнів. За цей час злочинці виконують заплановані дії (перефарбовують викрадені автомобілі, перебивають номери їх кузова чи(і) двигуна, розбирають їх на запчастини тощо).

Для переміщення викраденого автомобіля організовані злочинні групи використовують транспорт для прихованого (вантажівки) чи замаскованого (евакуатори) перевезення.

Крім того, транспортування викраденого автомобіля часто здійснюється «своїм ходом». Під час такого транспортування злочинці використовують транзитні номери, підроблені документи, а також «автомобіль супроводження»,

як правило, він також представницького класу. Під час руху містом «автомобіль супроводження» знаходиться одразу позаду викраденого авто - злочинці, що ним керують, слідкують за можливим переслідуванням. Після виїзду за межі населеного пункту «автомобіль супроводження» переміщується на певну відстань попереду викраденого авто - злочинці, що ним керують, визначають наявність постів ДАІ, співробітників міліції тощо та телефоном попереджають про небезпеку співучасників, які керують викраденим авто.

Способи приховування незаконного заволодіння транспортними засобами в більшості випадків спрямовані на ускладнення виявлення викрадених автомобілів та зводяться до комплексу певних дій. Зокрема:

- розукомплектування на нелегальних станціях технічного обслуговування на запчастини або інші складові транспортних засобів, які знаходилися в експлуатації тривалий термін, з їх наступним продажем на автомобільних ринках;
- оренда приміщень на території різних підприємств чи організацій, доступ на територію яких стороннім особам обмежений або заборонений (використовують приміщення для зберігання, перефарбовування викрадених автомобілів, перебивання номерів їх кузова чи(і) двигуна, розбирання їх на запчастини тощо). Таким чином злочинці убезпечують себе від раптової появи сторонніх осіб чи співробітників правоохоронних органів, від оперативного виявлення їх злочинної діяльності тощо;
- придбання документів на автомобілі, знищені внаслідок нещасних випадків чи злочинів (згорілі, втоплені, пошкоджені в результаті дорожньо-транспортних подій до стану неможливості подальшого використання) з метою подальшого використання відомостей про номери кузова чи(і) двигуна для їх перебивання на викраденому авто. Таким чином на викрадене авто у злочинців з'являються документи без ознак матеріальної підробки;
- придбання рам згорілих авто разом з документами з метою подальшого використання для вварювання частини панелі з номером кузова на викрадене авто. Таким чином на викрадене авто у злочинців також з'являються документи без ознак матеріальної підробки;
- змова з власником автомобіля певної моделі, марки, кольору (як правило, представницького чи бізнес класу) та придбання у нього документів на авто. В подальшому власник звертається до ДАІ із заявою про втрату, викрадення документів та отримує нові. А у злочинців на руках залишаються документи на авто без ознак матеріальної підробки. Як правило, зазначені документи використовуються для легалізації автомобілів аналогічних характеристик (марки, моделі, кольору, року випуску тощо). Таким чином з'являються так звані «автомобілі-двійники».

Слідами дій злочинців при вчиненні ретельно спланованих складних незаконних заволодінь транспортними засобами будуть в основному ідеальні (показання потерпілого, очевидців), а також матеріальні (записи відеокамер зовнішнього спостереження установ, організації, підприємств, розташованих

поблизу місця викрадення, за маршрутом можливого руху викраденого авто, у місцях, куди заїздив потерпілий напередодні викрадення тощо).

3. Особливості початкового етапу досудового розслідування незаконного заволодіння транспортними засобами

Досудове розслідування - стадія кримінального провадження, яка починається з моменту внесення відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань (далі ЄРДР) і закінчується закриттям кримінального провадження або направленням до суду обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, клопотання про звільнення особи від кримінальної відповідальності (п. 5 ч. 1 ст. 3 КПК).

Слідчий, прокурор здійснюють свої повноваження, починаючи з моменту надходження інформації про незаконне заволодіння транспортним засобом від заявника до правоохоронного органу, що фактично і є передумовою для початку досудового розслідування.

Інформація про незаконне заволодіння транспортним засобом надходить, як правило, у вигляді:

- 1) заяви громадян (потерпілих, їх родичів, водіїв транспортних засобів);
- 2) безпосереднє виявлення правоохоронними органами;
- 3) повідомлення посадових осіб транспортних організацій.

Зазначені заяви, повідомлення та факти підлягають ретельній перевірці, яка повинна бути спрямована на з'ясування наступних обставин: коли, звідки, за яких умов, яким чином та який транспортний засіб був викрадений; обставини та час виявлення його зникнення власником; які сліди залишені на місці події; наявність у власника документів та ключів від автомобіля; обладнання автомобіля сигналізацією, електронними засобами захисту, GPS-навігатором тощо. З цією метою на етапі перевірки інформації про незаконне заволодіння транспортним засобом можуть бути проведені наступні слідчі дії та оперативно-розшукові заходи:

- 1) огляд місця події - місця зберігання викраденого автомобіля;
- 2) опитування заявника чи (і) постраждалого (власника автомобіля);
- 3) вилучення у власника документів та ключів від викраденого транспортного засобу;
- 4) опитування очевидців та інших осіб, яким будь-що відоме про злочин;
- 5) витребування та вивчення записів камер зовнішнього відео спостереження підприємств, установ, організацій, розташованих поблизу місця паркування викраденого автомобіля, на шляху можливого його переміщення злочинцями та ін.;
- 6) проведення оперативно-розшукових заходів, спрямованих на затримання злочинців «на гарячому» (введення планів «Перехоплення»);

встановлення можливого місця знаходження викраденого автомобіля, осіб, причетних до вчинення злочину, з'ясування інших важливих обставин.

На даному етапі перевіряються наступні **загальні типові версії**.

1) незаконне викрадення транспортного засобу дійсно мало місце і вчинене за обставин, викладених заявником;

2) незаконного викрадення транспортного засобу не було, заявник сумлінно помиляється (автомобіль був евакуйований відповідними службами за порушення правил паркування; автомобіль без дозволу власника був використаний чи припаркований в іншому місці членом його родини, сім'ї, знайомим тощо);

3) незаконного викрадення транспортного засобу не було, заявник повідомляє завідомо неправдиву інформацію (з метою приховати сліди дорожньо-транспортної події, отримати страхові виплати, з небажання «ділитись» автомобілем при розлученні чи сплачувати за кредит та ін.).

Окремими типовими версіями, що підлягають перевірці при виявленні та розслідуванні незаконного заволодіння транспортним засобом, є наступні:

1) за мотивом вчинення:

- корисливий (продаж автомобіля; розбирання автомобіля на запасні частини та їх продаж, а також продаж металевих частин від автомобіля у пунктах прийому металобрухту);

- хуліганський (покататись, доїхати до певного місця чи населеного пункту, розбити, розфарбувати тощо);

- підготовка до вчинення іншого злочину (зокрема, пограбування, вбивство);

- приховування слідів вчиненого злочину (наприклад, крадіжки, дорожньо-транспортної події);

- особистісні мотиви (помста власнику, розподіл майна між колишнім подружжям, співмешканцями, співвласниками чи співзасновниками бізнесу тощо);

2) за характеристикою особи злочинця:

- одноосібно, у складі групи, у складі організованої злочинної групи;

- раніше судимий, не судимий, притягувався до кримінальної відповідальності;

- неповнолітній, повнолітній;

- має відповідну технічну або іншу освіту, не має такої освіти;

- місцевий житель, гастролер;

- знайомий із власником, незнайомий;

3) за способом вчинення:

- з підготовкою, у тому числі, ретельною чи без підготовки;

- з використанням спеціального обладнання та інструментів, з використанням підручних засобів;

- з подоланням новітніх засобів захисту від угонів відповідними пристроями чи(і) комп'ютерною технікою або без такого;

4) за місцями вірогідного знаходження викраденого транспортного засобу:

- у населеному пункті, де сталося незаконне заволодіння; у іншому населеному пункті, у тому числі, сусідніх регіонів; у іншій державі тощо;
- у скупників краденого; у викрадачів; у осіб, які демонтують, перефарбовують автомобіль, перебивають номери двигуна, кузова тощо; у відносно безлюдному місці; на громадських стоянках поблизу підприємств, установ, організацій; на території розташування приватних гаражів; у спеціально обладнаному «відстійнику» тощо;

5) за можливими напрямками виходу на викрадачів:

- через їхній зв'язок із потерпілим; через скупників краденого; через раніше судимих за аналогічні злочини; через оголошення у засобах масової інформації чи Інтернеті про продаж автомобілів з аналогічними характеристиками тощо.

При розслідуванні незаконного заволодіння транспортними засобами необхідно **встановлювати наступні обставини.**

1. Коли, у якому місці вчинене незаконне заволодіння транспортним засобом.

2. Характеристики викраденого транспортного засобу (марка, модель, рік випуску, колір, номер кузова, двигуна, державний номер, належність, вартість).

3. Спосіб підготовки, вчинення та приховування незаконного заволодіння транспортним засобом.

4. Мета незаконного заволодіння транспортним засобом.

5. Місце виявлення або місце знаходження викраденого транспортного засобу та приблизний час його залишення злочинцем.

6. Наявність та характер наслідків вчиненого злочину.

7. Причетність обвинуваченого(их) до вчинення інших, у тому числі, аналогічних злочинів.

8. Характеристика особи (осіб), яка скоїла злочин (наявність судимості, певної освіти (наприклад, технічної), перебування на обліках, конкретна роль у вчиненні злочину.

9. Причини та умови, що сприяли вчиненню даного злочину(ів).

10. Наявність пом'якшуючих або обтяжуючих кримінальну відповідальність обставин вчинення даного злочину.

У окремих ситуаціях також з'ясуванню підлягають обставини придбання і реєстрації транспортного засобу з використанням автоматизованих інформаційно-пошукових систем «Автомобіль», «Угон», «Угон СНД», «Розшук-Інтерпол», «Документ», «Номерний знак», «Штраф-майданчик», «Водій», а в разі необхідності - шляхом звернення із запитом до заводу-виробника з метою з'ясування чи випускається такий транспортний засіб з відповідними комплектуючими.

Типові слідчі ситуації початкового етапу розслідування у справах про незаконне заволодіння транспортними засобами залежать від того, чи

виявлений транспортний засіб на момент порушення кримінальної справи, а також від наявності й обсягу інформації про особу злочинця, та можуть бути наступними:

1. Злочинець затриманий в момент незаконного заволодіння транспортним засобом або через деякий час після його вчинення. Транспортний засіб виявлений.

2. Злочинець невідомий, але виявлений викрадений ним транспортний засіб чи його частини.

3. Злочинець невідомий. Транспортний засіб, яким він заволодів, не виявлений.

Кожній з цих ситуацій характерні відповідні тактичні завдання розслідування й необхідні для їх вирішення комплекси слідчих дій та оперативно-розшукових заходів.

У першій ситуації, коли злочинець затриманий в момент незаконного заволодіння транспортним засобом або через деякий час після його вчинення транспортний засіб виявлений, основними *тактичними завданнями*, що постають перед слідчим, є фіксація слідів злочину, встановлення всіх обставин злочину і причетності до його вчинення затриманої особи та збирання доказів вчинення злочину затриманим.

Виконанню зазначених завдань сприятиме наступний *комплекс слідчих дій та оперативно-розшукових заходів*:

- 1) затримання, особистий обшук та допит підозрюваного;
- 2) судово-медичне освідування підозрюваного (на стан алкогольного чи наркотичного сп'яніння, наявність тілесних ушкоджень, що виникли внаслідок проникнення до салону викраденого транспортного засобу);
- 3) слідче освідування підозрюваного (з метою виявлення на одязі чи(і) взутті нашарувань від сидінь автомобіля) чи виїмка у нього одягу;
- 4) огляд місця події (місця виявлення транспортного засобу та самого транспортного засобу, місця затримання злочинця, місця незаконного заволодіння транспортним засобом);
- 5) допит потерпілого, виїмка у нього документів на транспортний засіб та ключів, їхній огляд;
- 6) допит свідків (очевидців незаконного заволодіння, затримання злочинця, виявлення транспортного засобу, інших осіб, яким відома важлива для встановлення істини у справі інформація);
- 7) пред'явлення підозрюваного для впізнання свідкам-очевидцям та проведення очних ставок за наявності протиріч у показаннях;
- 8) відібрання у підозрюваного зразків для порівняльного дослідження (слини, крові);
- 9) обшук за місцем проживання чи(і) роботи підозрюваного;
- 10) призначення відповідних судових експертиз (дактилоскопічної, трасологічної, автотоварознавчої тощо);
- 11) відтворення обстановки та обставин події за участю підозрюваного(их).

У другій ситуації, коли злочинець невідомий, але виявлений викрадений ним транспортний засіб чи його частини, основними *тактичними завданнями*, що постають перед слідчим, є: фіксація слідів злочину; встановлення особи (осіб), причетних до його вчинення, місць їхнього перебування; затримання підозрюваного(их); встановлення інших обставин злочину.

На виконання зазначених завдань програма дій слідчого складатиметься з комплексу наступних *оперативно-розшукових, організаційних заходів та слідчих дій*:

1) огляд місця події (місця виявлення транспортного засобу, його частин, а також самого транспортного засобу чи його частин) з виявленням та вилученням слідів перебування певної особи (осіб) у салоні, дій щодо проникнення у салон, заведення двигуна та нейтралізації захисних пристроїв;

2) допит свідків (особи, яка виявила транспортний засіб чи його частини, осіб, що працюють, проживають, зберігають майно поблизу місця виявлення автомобіля або осіб, на території гаражу, земельної ділянки чи домоволодіння яких виявлений транспортний засіб чи його частини);

3) допит потерпілого;

4) доручення оперативному підрозділу щодо встановлення особи (осіб), причетних до вчинення злочину, і їхнього перебування та затримання підозрюваного(их), а також встановлення і знаходження інших частин транспортного засобу, перевірку на причетність до незаконного заволодіння транспортними засобом осіб, на території гаражу, земельної ділянки чи домоволодіння яких виявлений транспортний засіб чи його частини, ін.);

5) призначення судових експертиз (дактилоскопічної, трасологічної, у тому числі, встановлення цілого за частинами, слідів зміни (знищення) рельєфних знаків, автотехнічної, автотоварознавчої тощо).

Якщо в результаті виконання зазначених дій та заходів слідством буде встановлено особу підозрюваного(их), слід планувати та проводити тактичну операцію по їхньому затриманню, допиту та обшуку (з метою виявлення інших частин транспортного засобу, знарядь злочину тощо), а також відібранню зразків для порівняльного дослідження, пред'явленню для впізнання, відтворенню обстановки та обставин події (у вигляді перевірки показань на місці чи слідчого експерименту).

У третій ситуації, коли злочинець невідомий, транспортний засіб, яким він заволодів не виявлений, основними *тактичними завданнями*, що постають перед слідчим, є *фіксація слідів злочину*, виявлення транспортного засобу, встановлення осіб, причетних до незаконного заволодіння, місць їхнього перебування, затримання підозрюваних, встановлення інших обставин злочину.

Виконання зазначених завдань сприятиме наступний *комплекс слідчих дій та оперативно-розшукових заходів*:

1) огляд місця події (місця незаконного заволодіння транспортним засобом);

2) допит потерпілого та виїмка у нього документів на транспортний засіб і ключів;

3) допит свідків-очевидців;

4) виїмка та огляд записів камер зовнішнього відео спостереження, в поле зору яких потрапило місце знаходження викраденого автомобіля, процес незаконного заволодіння ним, та маршрут можливого пересування після злочину, а також маршрути його пересування до вчинення злочину (за умови, якщо потерпілий заявить, що напередодні незаконного заволодіння він помітив спостереження за собою);

5) доручення оперативному підрозділу щодо встановлення місця знаходження викраденого автомобіля, осіб, які причетні до незаконного заволодіння ним, місць їхнього перебування та затримання підозрюваного(их), виявлення викраденого транспортного засобу, перевірки на причетність до вчинення злочину осіб, на яких зареєстровані транспортні засоби, на яких злочинці стежили за потерпілим, прибули на місце незаконного заволодіння, на якому вони супроводжували викрадений автомобіль тощо;

6) допит інших свідків (осіб, які раніше керували викраденим транспортним засобом за довіреністю, у зв'язку з виконанням трудових обов'язків, чергували на охоронюваних автостоянках в час викрадення тощо);

7) зняття інформації з каналів зв'язку (з мобільного телефону потерпілого, на зв'язок з яким можуть вийти злочинці із пропозицією викупити у них свій автомобіль);

8) призначення судових експертиз (трасологічна експертиза слідів транспортних засобів, портретна експертиза, ін.);

9) вивчення матеріалів кримінальних справ про аналогічні злочини, вчинені за схожими умовами, способом, часом, видом викраденого автомобіля, ін.;

10) аналіз та перевірка оголошень у засобах масової інформації чи Інтернеті про продаж автомобілів з аналогічними характеристиками тощо;

11) огляд веб-сторінок екрану монітора у випадку виявлення відповідних оголошень за наявності підстав підозрювати осіб, які їх розмістили, у причетності до незаконного заволодіння транспортними засобами.

Якщо в результаті виконання зазначених дій та заходів слідством буде встановлено коло підозрюваних осіб чи(і) місце знаходження викрадених транспортних засобів, слід планувати та проводити тактичну операцію по їхньому затриманню, допиту та обшуку (з метою виявлення інших частин транспортного засобу, знарядь злочину тощо), а також відібранню зразків для порівняльного дослідження, пред'явленню для впізнання чи призначенню фотопортретної експертизи, відтворенню обстановки та обставин події (у вигляді перевірки показань на місці чи слідчого експерименту).

Початковий етап розслідування незаконного заволодіння транспортним засобом передбачає проведення вище зазначених та інших слідчих дій і оперативно-розшукових заходів. Результатом їх проведення є з'ясування основних обставин вчиненого злочину, отримання певних доказів, встановлення підозрюваного та вивчення певних даних, що характеризують їх особистість. Проведення слідчих дій і оперативно-розшукових заходів, перевірка висунутих

версій на початковому етапі розслідування повинні здійснюватись у тісній взаємодії з відповідними спеціалістами, працівниками карного розшуку, державної автомобільної інспекції, інших підрозділів МВС України, а також державними установами та громадськими організаціями, при активному використанні відповідних криміналістичних обліків.

4. Тактика проведення окремих слідчих дій при розслідуванні незаконних заволодінь транспортними засобами

Допит потерпілого. При розслідуванні зазначеного виду злочину допит потерпілого є одним з основних джерел інформації про характеристику транспортного засобу, яким заволоділи злочинці, осіб, щодо яких він має підозри про їх причетність до вчинення злочину. Допит потерпілих проводиться в першу чергу в ситуаціях, коли злочинці не затримані і не встановлені, а транспортні засоби не виявлені.

При допиті потерпілого слід з'ясувати наступні обставини:

- 1) коли і за яких обставин виявлений факт незаконного заволодіння транспортним засобом;
- 2) які характеристики транспортного засобу (марка, модель, колір, рік випуску, належність, вартість, технічний стан, обладнання сигналізацією та іншими охоронними пристроями, GPS-навігатором, особливі ознаки автомобіля, наявність документів чи(і) цінних речей в салоні автомобіля, ін.);
- 3) чи наявні у потерпілого документи та ключі від викраденого транспортного засобу (у тому числі, дублікати, їх кількість, у яких осіб знаходяться), а також документи на цінні речі, що були у салоні викраденого автомобіля;
- 4) які особи керували викраденим транспортним засобом за домовленістю із потерпілим, чи були обізнані про засоби захисту, традиційне місце паркування тощо;
- 5) чи є підозри щодо кола осіб можливих злочинців та чи не помітив він напередодні викрадення підозрілих осіб чи автомобілі, які пересувались за ним. Якщо так, слід встановити дані, що характеризують таких осіб чи автомобілі, а також місця і час їхньої появи;
- 6) чи були випадки придбання запасних частин або пропозиції їх придбати у незнайомих осіб;
- 7) чи були випадки безпідставного спрацювання сигналізації і яких заходів вживав;
- 8) де, коли та за яких умов здійснював ремонт та обслуговування свого транспортного засобу, у тому числі, обладнував його сигналізацією та іншими засобами захисту від угонів;
- 9) інша важлива для слідства інформація.

Огляд місця події у справах про незаконні заволодіння транспортними засобами може проводитись неодноразово. Зокрема, спочатку, при отриманні інформації про злочин, проводиться огляд місця незаконного заволодіння транспортним засобом, в подальшому - огляд місця виявлення викраденого автомобіля або його частин, огляд приміщень чи(і) ділянок місцевості, де злочинець зберігав, переховував або демонтував транспортний засіб, яким він незаконно заволодів, огляд транспортних засобів осіб, які на прохання злочинців допомагали завантажувати та перевозити на власних автомобілях частини розпиляного чи демонтованого транспортного засобу. У окремих ситуаціях може бути проведений огляд місця затримання підозрілих осіб на транспортному засобі або місця скоєння дорожньо-транспортної події за участю викраденого транспортного засобу.

Тактика проведення огляду місця події - місця незаконного заволодіння транспортним засобом - залежатиме саме від характеристики місця незаконного заволодіння транспортним засобом. А саме, це вулиця, відкрита не охоронювана стоянка у дворі багатоповерхового будинку, закрита охоронювана стоянка, гараж чи інше закрите приміщення.

При *огляді вулиць і відкритих не охоронюваних стоянок* у дворі багатоповерхового будинку увага слідчо-оперативної групи повинна бути спрямована на пошук і виявлення слідів проникнення до транспортного засобу, відключення сигналізації та інших пристроїв проти викрадення, слідів злочинців (недопалків сигарет, слідів взуття тощо), а також з'ясуванню основних характеристик даного місця злочину, наявності та розташування освітлення, житлових приміщень, підприємств, установ, організацій, обладнаних камерами зовнішнього відеоспостереження.

При *огляді закритих охоронюваних стоянок* основну увагу слід приділити визначенню місця проникнення злочинців на територію стоянки, віддаленість місця паркування викраденого транспортного засобу від прожекторів освітлення, пунктів чи маршрутів огляду та спостереження охоронцями. Також на місці паркування автомобіля можуть бути виявлені сліди взуття, сліди злому замикаючих пристроїв, інструментів і засобів, якими діяли злочинці.

При *огляді гаражу чи іншого закритого приміщення* слід виявляти, фіксувати і вилучати для подальших досліджень сліди проникнення, зламу перешкоди (замку воріт, дверей, стін тощо), залишені злочинцями на місці події інструменти, сторонні предмети, частини використаних ними деталей, рештки паливно-мастильних речовин, джерелом походження яких можливо є автомобіль злочинців, на якому вони і прибули до даного місця. Також слід звернути увагу на розташування інших будівель, спортивних чи дитячих майданчиків, відстань до них, наявність цілодобово працюючих підприємств, установ, організацій, вуличних ліхтарів та їх стан тощо.

При *огляді виявленого викраденого транспортного засобу або його частин* за загальними правилами фіксації результатів слідчого огляду описуються:

1) місце розташування виявлених об'єктів відносно оточуючих елементів (що виступають своєрідними орієнтирами);

2) сліди, що дозволять з'ясувати особу злочинця (відбитки пальців рук злочинців, слідів їхнього взуття, мікрОВОЛОКОН одягу тощо);

3) сліди дії використаних злочинцями інструментів, обладнання, пристроїв, слідів демонтажу, переобладнання, використання транспортного засобу, заміни номерів кузова і двигуна (металева стружка, залишки фарби, пошкоджені чи демонтовані частини, механізми, агрегати, сліди розпилу, свердління, шпаклювання, ін.);

4) залишені злочинцями предмети, робочий одяг, інструменти тощо;

5) сліди і пошкодження на транспортному засобі, що могли виникнути в результаті дорожньо-транспортної події, вчиненої на даному транспортному засобі, чи іншого злочину, із вказівкою точного місця їх розташування, найменування вузла й деталі транспортного засобу, вигляду, інших ознак.

Огляд місця події - приміщень і ділянок місцевості, де злочинець зберігав, переховував або демонтував транспортний засіб, яким він незаконно заволодів - проводиться з метою викриття тих або інших осіб у скоєнні незаконного заволодіння транспортним засобом і встановленні факту використання або виявлення у цих осіб транспортного засобу. Об'єктами огляду стають гаражі, сараї, які належать самому злочинцю або його родичам і знайомим, а також інші місця. Огляд зазначених об'єктів має бути спрямований на виявлення:

1) слідів перебування в цих місцях транспортного засобу (сліди протекторів, паливно-мастильних речовин, запасних частин тощо);

2) слідів перебування конкретного транспортного засобу (виявлення і фіксація ознак, які свідчать про вид, марку, модель, колір транспортного засобу з метою його подальшої ідентифікації);

3) слідів перебування та виконання певних робіт в даному місці особою, яка підозрюється у незаконному заволодінні транспортним засобом.

Огляд транспортних засобів осіб, які на прохання злочинців допомагали завантажувати та перевозити на власних автомобілях частини розпиляного чи демонтованого транспортного засобу може бути проведений з метою виявлення його дрібних частин, фрагментів фарби, металу тощо.

Огляд місця затримання підозрілих осіб на транспортному засобі або місця скоєння дорожньо-транспортної події за участю викраденого транспортного засобу проводиться за загальними правилами проведення огляду місця дорожньо-транспортної події.

Огляд предметів і документів у справах даної категорії проводиться відносно: а) документів на транспортний засіб, яким незаконно заволоділи злочинці, а також на встановлені на ньому сигналізацію, електронні засоби захисту проти викрадення, GPS-навігатор тощо; б) ключів від транспортного засобу; в) речей потерпілих, що знаходились в автомобілі, яким незаконно заволоділи злочинці; г) залишених злочинцями на місці події речей, предметів, документів; д) виявлених у помешканні, гаражах, інших приміщеннях злочинців запасних частин, номерних знаків викраденого транспортного засобу,

інструментів та обладнання, використаних для його демонтажу, перефарбування, заміни номерів кузова і двигуна; є) вилучених у злочинців при затриманні, проведенні обшуку різного роду пристроїв та професійного обладнання для відкривання замків і заведення двигуна автомобілів; ж) інших предметів, вилучених на місці події, в результаті обшуку, при проведенні виїмки тощо. Мета огляду полягає у з'ясуванні стану вищезазначених документів і предметів (наявність та характер дефектів, змін тощо), встановленні характерних прикмет і ознак, виявленні та вилученні слідів (наприклад, відбитків пальців рук потерпілих і злочинців).

Допит свідків. В якості свідків по даній категорії справ можуть бути допитані особи, які:

1) є очевидцями підготовки, вчинення та приховування незаконного володіння транспортним засобом;

2) проживають, працюють або проводять свій вільний час поблизу місця незаконного заволодіння транспортним засобом, місцем його приховування, демонтажу, виявлення тощо;

3) знайомі власника транспортного засобу, його родичі чи члени родини, які за домовленістю із потерпілим колись керували, користувались викраденим транспортним засобом, мали від нього ключі та документи;

4) здали в оренду чи усно погодились на використання їхнього гаражу, сараю, іншого приміщення своїми знайомими, друзями чи іншими особами - викрадачами автомобілів;

5) надали злочинцям інструменти для виконання газозварювальних робіт, розпилу металу;

6) надали свій транспортний засіб, особисто приймали участь у завантаженні, перевезенні частин демонтованого транспортного засобу;

7) стали очевидцями затримання викрадачів, у тому числі, під час безпосереднього використання ними транспортного засобу, яким вони незаконно заволоділи;

8) придбали у викрадачів транспортний засіб, яким вони незаконно заволоділи, у тому числі за підробленими документами чи із заміненними номерами кузова та двигуна;

9) придбавали запасні частини або фрагменти розпиляного чи демонтованого транспортного засобу, яким злочинці незаконно заволоділи;

10) є очевидцями чи потерпілими від дорожньо-транспортної події, що відбулась за участю викраденого транспортного засобу під керуванням викрадачів або інших осіб;

11) мають іншу важливу для слідства інформацію (члени родини, сім'ї злочинців, їхні знайомі та друзі, обізнані про характер, звички, хвороби, інші дані про його особистість).

Предмет допиту кожного з зазначених свідків залежатиме від обсягу інформації, яка йому відома у зв'язку з належністю до певного виду свідків.

Зокрема, *при допиті свідків-очевидців незаконного заволодіння* з'ясуванню підлягають наступні обставини:

- а) у зв'язку з чим знаходився в певному місці і в певний час;
- б) де, коли і яким чином вчинювалося незаконне заволодіння транспортним засобом;
- в) коли та чому звернув увагу на дії осіб щодо незаконного заволодіння транспортним засобом;
- г) звідки і як спостерігав за діями злочинців;
- д) якою була кількість злочинців, роль кожного у вчиненні злочину, ознаки зовнішності та особливі прикмети і можливість впізнати;
- е) чи був використаний ними інший транспортний засіб;
- ж) чи був ще хто-небудь зі знайомих йому осіб, які бачили скоєння злочину;
- з) чи знав кому належить транспортний засіб, яким незаконно заволодівали злочинці;
- і) яких заходів і коли вжив з метою припинення чи розкриття злочину, ін.

При допиті інших осіб, яким будь-що відомо про незаконне заволодіння транспортним засобом (наприклад, особи, які проживають, працюють або проводять свій вільний час поблизу місця незаконного заволодіння транспортним засобом, місцем його приховування, демонтажу, виявлення тощо) необхідно з'ясувати, що саме, від кого і коли стало їм відомо про злочин, де можна знайти чи яким чином зв'язатись із особою, від якої йому стало відомо про злочин, а також докладні відомості, які йому стали відомі у зв'язку з роботою, проживанням, проведенням вільного часу у певному місці тощо.

При допиті свідків-очевидців затримання з'ясовується:

- а) коли, де, яким чином і у зв'язку з чим проводилось переслідування та затримання злочинців, у тому числі, на певному транспортному засобі;
- б) кількість злочинців, їхні прикмети, місцезнаходження та конкретні дії під час затримання;
- в) яким чином пояснювали своє знаходження у салоні автомобіля та виявлення у них певних речей, предметів, документів, знарядь та інструментів тощо;
- г) наявність ознак сп'яніння у злочинців, у чому проявлялись;
- д) чи не намагались позбутись певних речей, предметів під час переслідування;
- е) чи не чинили опір, ін.

Особливої уваги вимагає допит в якості свідків осіб, які здали в оренду чи усно погодились на використання їхнього гаражу, сараю, іншого приміщення знайомими, друзями чи іншими особами - викрадачами автомобілів, надали злочинцям інструменти для виконання газозварювальних робіт, розпилу металу або надали свій транспортний засіб, особисто приймали участь у завантаженні, перевезенні частин демонтованого транспортного засобу. Зокрема, у таких осіб слід з'ясувати:

- а) умови усних чи письмових договорів про оренду чи надання в користування власного нерухомого чи рухомого майна або певних інструментів конкретним особам;

б) за яким умов, хто і коли звернувся до них із відповідним проханням та яким чином пояснювали дані особи своє прохання;

в) чи бачили власники яке саме майно зберігається, використовується, демонтується у належних їм приміщеннях, за допомогою наданих ними інструментів чи переміщується на їхньому транспорті;

г) яким чином злочинці пояснювали походження зазначеного майна (транспортного засобу чи його частин), чи пропонували придбати їх за відносно невелику ціну та чи пред'являли відповідні документи;

є) чи придбавали вони і які саме частини викраденого автомобіля, місце знаходження цих частин на момент допиту;

ж) чи пам'ятають адресу прийому металобрухту та ознаки осіб, які приймали частини демонтованого чи розпиляного транспортного засобу, які вони допомагали завантажити та перевезти на своїх транспортних засобах, ін.

При розслідуванні незаконного заволодіння транспортними засобами відносно цієї категорії свідків слід визначитись із наявністю чи відсутністю у їх діях ознак складу злочину, про що винести відповідне обґрунтоване рішення.

При допиті в якості свідків осіб, які придбавали запасні частини або фрагменти розпиляного чи демонтованого транспортного засобу, яким злочинці незаконно заволоділи, також слід з'ясувати:

а) коли, де, за яких умов і ціну та у чиєї присутності, які саме запасні частини чи фрагменти якого транспортного засобу придбали;

б) яким чином пояснювали продавці наявність цих частин;

в) які ознаки зовнішності продавців;

г) спосіб використання та місцезнаходження придбаних частин на момент допиту.

Слід пам'ятати, що підготовка до допиту потерпілого та свідків по цій категорії справ вимагає від слідчого обізнаності про певні спеціальні питання, пов'язані з транспортними засобами, умовами та особливостями їх експлуатації, обладнання та роботи сигналізації, інших технічних заходів, спрямованих на протидію незаконному заволодінню транспортними засобами тощо. У зв'язку з чим слідчий має ознайомитись зі спеціальною літературою, проконсультуватись у відповідних спеціалістів або запросити їх для участі при допиті, щоб всі необхідні питання були висвітлені кваліфіковано та в достатньому обсязі.

Тактика **допиту підозрюваного, обвинуваченого** у справах про незаконне заволодіння транспортними засобами залежатиме від сукупності певних обставин, а саме:

- момент затримання (під час незаконного заволодіння, невдовзі після нього, через значний проміжок часу з моменту викрадення, а також до чи після затримання інших підозрюваних);

- характер та обсяг інформації щодо його причетності до злочину (свідчення інших осіб, речові докази, виявлення к моменту допиту викраденого транспортного засобу);

- характеристика особистості допитуваного (наявність кримінального минулого, ступінь психічної врівноваженості, вік, наявність та характер спеціальної підготовки, ін.);

- зайнята ним позиція по справі (визнає чи не визнає свою причетність до незаконного заволодіння транспортним засобом, дає правдиві чи неправдиві свідчення або відмовляється від дачі показань).

В ситуації затримання підозрюваного під час вчинення незаконного заволодіння транспортним засобом або невдовзі після його вчинення допит слід проводити негайно, не даючи можливість підозрюваному зорієнтуватись і вигадати неправдиву версію розвитку події. В ситуації, коли один з безпосередніх виконавців незаконного заволодіння транспортним засобом затриманий першим з поміч інших співучасників, слідчий може переконати його дати правдиві свідчення першим, поки його не обмовили інші. При чому слідчому доцільно вміло використовувати зазначену ситуацію для отримання від підозрюваного інформації, в першу чергу, про роль інших співучасників в організації та вчиненні злочину, а лише потім - про його власні дії.

В ситуації одночасного затримання кількох безпосередніх виконавців чи(і) інших учасників злочину (замовника, організатора, посередника), в першу чергу, слід оцінити попередньо дані ними пояснення, порівняти їх з іншими доказами у справі та даними вивчення особистості підозрюваних, встановити наявні протиріччя, визначити «найслабкішу» ланку цього злочинного ланцюга та прийняти обґрунтоване тактичне рішення про послідовність проведення допитів, очних ставок і інших слідчих дій за їх участю. У ситуаціях проведення розслідування у складі слідчо-оперативної групи тактично грамотним є одночасне проведення допитів затриманих підозрюваних. При чому слідчим доцільно спрямовувати характер спілкування на створення та підтримання у кожного з затриманих підозрюваних враження невизначеності свого статусу відносно інших співучасників. У сукупності з непоінформованістю про обсяг та характер доказової інформації, це допоможе побороти обрану підозрюваними лінію поведінки та переконати їх (чи когось з них) дати правдиві свідчення.

Допит підозрюваного у незаконному заволодінні транспортним засобом має бути спрямований на встановлення інформації про:

1) обставини підготовки злочину (де, коли, у зв'язку з чим виник умисел про незаконне заволодіння транспортним засобом, яким чином було визначено об'єкт незаконного заволодіння, на які ознаки та характеристики автомобіля чи його власника покладался, чи був особисто знайомий із потерпілим або членами його родини, чи стежив за маршрутом пересування чи місцями паркування, чи придбав (яким чином і у кого) спеціальне обладнання для злому замків дверей, сигналізації, інших засобів захисту проти викрадення, ін.);

2) обставини, умови, спосіб та знаряддя вчинення злочину (яким чином, з ким, коли прибув на місце незаконного заволодіння транспортним засобом, де, коли, за яких умов, з чією допомогою, яким способом та з якою

метою вчинив злочин, які знаряддя, пристрої та засоби при цьому використовував, ін.);

3) спосіб приховування злочину (куди, яким чином, з якою метою перемістив транспортний засіб, яким незаконно заволодів, з ким домовлявся про надання гаражу чи іншого сховища, про виконання певного роду робіт або надання спеціального обладнання, чи домовлявся зі скупниками краденого, скупниками металобрухту, продавцями запчастин на автомобільних ринках, чи підробляв державні номери, документи на транспортний засіб, змінював номери двигуна і кузова, місця зберігання і способи збуту або використання викраденого транспортного засобу чи його частин, дані про осіб, яким збувалось викрадене та ін.);

4) особу співучасника(ків) чи обставини формування злочинної групи (кого, за чією ініціативою, за яких обставин та на яких умовах залучав або ким, коли, і на яких засадах був залучений; дані щодо місцезнаходження, спосіб зв'язку, конкретну роль співучасника(ів) у вчиненні злочину(ів) тощо);

5) яким чином розподілялись кошти, отримані від збуту викраденого транспортного засобу або його частин (розмір, характер, особливості передачі та розподілу зі співучасником(ами), спосіб використання, місцезнаходження, ін.);

6) обставини затримання (коли, де, за яких обставин і ким був затриманий, що було виявлено при затриманні, чи чинив опір тощо);

7) місце знаходження викраденого транспортного засобу або його частин;

8) інші важливі для справи обставини (чи вів записи, чи робив фотознімки викрадених транспортних засобів, якщо так, то за допомогою яких приладів, на які носії, де вони знаходяться тощо);

9) інші факти особистої злочинної діяльності або злочинної діяльності співучасників (чи вчинював інші злочини, чи відомі інші випадки незаконних заволодінь транспортом, які скоювали учасники даної злочинної групи, або інші особи).

При розслідуванні ретельно спланованого незаконного заволодіння транспортним засобом, вчиненого організованою злочинною групою, предмет допиту значно розширюється за рахунок встановлення структури групи, кількості, функцій та ступеня зв'язку між собою її учасників, конкретної ролі кожного у підготовці, вчиненні та приховуванні даного злочину та можливого вчинення й інших аналогічних злочинів, вибору об'єкта посягання, ініціатора незаконного заволодіння транспортним засобом та інше.

Допит неповнолітнього підозрюваного у незаконному заволодінні транспортним засобом розширюється за рахунок з'ясування додаткових обставин, пов'язаних із їхнім віком, умовами проживання і виховання; складом сім'ї, ступенем сімейного благополуччя у родині, місці проживання неповнолітнього; наявністю антисоціальних нахилів найближчого оточення неповнолітнього підозрюваного та фактів домашнього насильства, у тому числі, вчиненого відносно нього; перебування на обліку у службі у справах дітей;

наявністю та характером обставин, що негативно вплинули на цей процес; наявністю дорослого (повнолітнього) підбурювача, замовника; вживанням алкоголю, наркотиків, сильнодіючих, отруйних речовин та перебування у зв'язку з цим на відповідному обліку; вид занять та місце діяльності; встановленням особистості їхніх батьків, опікунів, піклувальників тощо.

Особистий обшук у справах про незаконне заволодіння транспортними засобами проводиться в ситуації затримання злочинця в момент незаконного заволодіння автомобілем чи невдовзі після вчинення злочину. Метою даної слідчої дії є виявлення знарядь і засобів скоєння злочину, речей і документів власників транспортних засобів, зброї тощо. Значення особистого обшуку полягає не тільки в тому, щоб виявити ті чи інші предмети і документи, які б доводили причетність даної особи до вчинення злочину, але і в тому, що деякі з цих об'єктів можуть свідчити про ціль незаконного заволодіння транспортного засобу, про наявність підготовки, її характеру, наявність співучасників тощо.

Пред'явлення для впізнання у справах про незаконні заволодіння транспортними засобами може бути проведене відносно живих осіб (як правило, підозрюваних у вчиненні злочину) і предметів (речей потерпілих, які знаходились у викраденому транспортному засобі, частин демонтованого транспортного засобу, інших предметів). Пред'явлення для впізнання зазначених об'єктів проводиться за загальними тактичними правилами. Пред'явленню для впізнання предметів має передувати їхній огляд. А одразу після пред'явлення для впізнання живих осіб доцільно проводити очну ставку між потерпілим (свідком) і підозрюваним (обвинуваченим). В ряді випадків після пред'явлення для впізнання предметів має бути призначена відповідна судова експертиза (наприклад, товарознавча).

Обшук у справах про незаконні заволодіння транспортними засобами може бути проведений за місцем проживання підозрюваного (обвинуваченого), місцем його роботи, зберігання майна, а також у родичів та знайомих підозрюваного (обвинуваченого) при зберіганні останнім у них викраденого автомобіля, його демонтажу, переобладнання тощо.

Об'єктами пошуку при обшуку можуть виступати:

- 1) транспортні засоби, якими незаконно заволоділи злочинці, їх окремі частини;
- 2) знаряддя і засоби злочину (інструменти, спеціальне обладнання для примусового заведення двигуна, універсальний ключ, код-граббер, ключі від замків запалення і дверцят автомобілів, пуансони, заготовки для виготовлення номерних знаків тощо);
- 3) різноманітні речі і документи потерпілих, які знаходились в транспортному засобі при незаконному заволодінні;
- 4) одяг чи(і) взуття підозрюваного (обвинуваченого), які знаходились на ньому в момент незаконного заволодіння транспортним засобом, його перефарбуванні чи демонтажу;
- 5) предмети, обіг яких заборонений або обмежений;
- 6) майно і цінності, нажиті незаконно;

7) інші транспортні засоби або їхні частини, пояснити законне джерело і походження та належність яких підозрюваний (обвинувачений) не може;

8) sim-картки та телефонні апарати (з метою подальшої їх перевірки на предмет використання при вчиненні інших, у тому числі, аналогічних злочинів, також для з'ясування чи не було з їхньою допомогою придбане через мережу Інтернет спеціальне обладнання для подолання сигналізації та інших технічних засобів проти викрадення транспортних засобів, чи не були з їхньою допомогою зареєстровані сайти чи розміщені оголошення про реалізацію викрадених автомобілів, техніки для їх викрадення тощо);

9) бланки документів на право керування транспортними засобами, бланки договорів купівлі-продажу транспортних засобів, засоби підробки документів тощо;

10) блокноти, чернетки, аркуші паперу із записами телефонних номерів, адрес певних осіб (наприклад, потерпілих, скупників краденого, посередників, ін.), а також фотографії (із зображеннями підозрюваних (обвинувачених) разом із транспортними засобами, якими вони незаконно заволоділи).

По справах про незаконні заволодіння транспортними засобами можуть бути також проведені **виймка** викрадених транспортних засобів або їх частин у осіб, які купили їх у злочинців або осіб, яким злочинці передали їх на зберігання.

Огляд Web-сторінки екрану монітора. При розслідуванні незаконних заволодінь транспортними засобами оперативні працівники можуть виявити сайти чи їх сторінки з оголошеннями про продаж викрадених автомобілів або їх частин, здійснення викрадень автомобілів на замовлення, продаж спеціальної техніки для подолання сигналізації, пристроїв та засобів проти викрадення тощо.

Перш за все, слід визначити доцільність процесуального закріплення огляду Web-сторінки екрану монітора, її паперової роздруківки та електронного носія. Слід пам'ятати, що звичайні роздруківки Web-сторінок, зроблені оперативними працівниками або слідчими не можуть бути використані у доказовому процесу.

Тож, для надання статусу доказів роздрукованій та збереженій у файлі Web-сторінці слід дотримуватись певної процедури та засвідчувати вказані копії належним чином.

За таких умов, можна було б запропонувати наступний метод дослідження доказів: слідчий знайомиться із певними Web-сторінками чи Web-сайтами безпосередньо в Інтернеті і вважає відтворені браузером на моніторі комп'ютеру сторінки оригіналом, а паперову чи електронну, збережену на дискеті, диску копію використовує для збереження у справі. При цьому слідчий:

1) знаходить сторінку, роздруковує її, переконується в наявності у роздрукованому екземплярі матеріалу з певними реквізитами, словами, виразами, зображеннями тощо. Бажано, щоб на роздруківці в автоматичному

режимі були відображені дата друку і адреса файлу, а Web-сторінка була роздрукована повністю, в формі, в якій вона постає перед відвідувачем сайту;

2) копіює зміст сторінки на оптичний диск одноразового використання;

3) про факт ознайомлення, огляду, роздруківки та копіювання складає відповідний протокол у порядку ст.ст. 104, 105 Кримінального процесуального кодексу України, зазначивши у ньому характер та послідовність дій, які зроблені для отримання зображення на екрані монітора, його роздруківки та копіювання, докладно описавши зміст сторінок, що відтворювались на моніторі;

4) в якості додатків до цього протоколу зазначає паперові копії та оптичний диск одноразового використання із електронною копією відтвореного;

5) паперову копію засвідчує своїм підписом та скріплює відбитком печатки;

6) диск із електронною копією пакує таким чином, щоб забезпечити його цілісність, неможливість втрати під час розслідування (у окремий конверт, який слід заклеїти, підписати та опечатати).

5. Призначення судових експертиз

У процесі розслідування незаконного заволодіння автотранспортними засобами досить часто виникає необхідність з'ясування питань, вирішення яких вимагає спеціальних знань. Для цього, як правило, на подальшому етапі розслідування цих злочинів призначаються судові експертизи.

Використання відомостей різних природничих і технічних наук, науково-технічних засобів для вирішення питань, що виникають у процесі слідства, підвищує якість й об'єктивність розслідування. Практика показує, що ті органи міліції, які вміло й повно використовують науково-технічні можливості при розслідуванні злочинів, досягають значних результатів у боротьбі зі злочинністю, і навпаки, ігнорування експертної допомоги нерідко призводить до того, що злочини залишаються нерозкритими, справи повертаються на додаткове розслідування. Останнє значною мірою пояснюється тим, що окремі практичні працівники недостатньо повно уявляють собі можливості експертних досліджень як у загальному плані вирішення тих або інших питань, так і стосовно окремих категорій справ.

Отже, експертиза призначається у кримінальній справі в разі, коли слідчий приймає рішення про необхідність використання спеціальних знань у науці, техніці, мистецтві чи ремеслі. Від своєчасності та правильності призначення судових експертиз нерідко залежать результати розслідування.

Визнавши необхідність проведення експертизи у кримінальному провадженні, особа, яка залучила експерта, виносить мотивовану постанову, а слідчий суддя чи суд – ухвалу, які відображають сутність прийнятого

процесуального рішення і є підставою для її проведення (ст. 110 Кримінального процесуального кодексу України).

При розслідуванні незаконного заволодіння транспортними засобами можуть призначатись такі судові експертизи:

1) криміналістичні трасологічні експертизи (дактилоскопічна, слідів ніг людини та взуття, транспортних засобів, ідентифікація цілого за частинами, експертиза знарядь, агрегатів, інструментів і залишених ними слідів, рельєфних знаків на металі, пластмасі та інших матеріалах, слідів зламу, замикальних засобів тощо);

2) експертиза матеріалів і речовин (скла, металів і сплавів, волокон і волокнистих матеріалів);

3) товарознавча;

4) автотоварознавча;

5) судово-медична (живих осіб, речових доказів);

6) технічна експертиза документів;

7) комп'ютерно-технічна експертиза (комп'ютерних засобів; програмного забезпечення; даних);

8) психіатрична, психологічна або комплексна психолого-психіатрична;

9) фотопортретна;

10) фоноскопична та інші.

При розслідуванні незаконного заволодіння транспортними засобами перед слідчим постає завдання встановлення особи злочинця за слідами його рук, залишеними на місці події, а також за відбитками його рук, відібраними для порівняльного дослідження. Зазначене завдання вирішується **дактилоскопічною експертизою**. Якщо версія про особу, що залишила слід, ще не висунута, а також якщо слідчий вважає за потрібне встановити, чи є на предметах обстановки місця події невидимі або слабовидимі сліди, перед експертом може постати питання про наявність такого роду слідів і їх придатність для ідентифікації особи. Експертиза слідів рук вирішує і ряд діагностичних завдань, пов'язаних з визначенням механізму слідоутворення, особливостями будови руки, яка залишила слід, деякими іншими характеристиками особи, яка їх залишила. За допомогою дактилоскопічного дослідження можна також встановити, що сліди рук, виявлені при огляді місця події різних незаконних заволодінь транспортними засобами, залишені однією і тією ж особою.

Орієнтовний перелік вирішуваних дактилоскопічною експертизою питань:

1. Чи є на даному предметі сліди рук і якщо так, то чи придатні вони для ідентифікації особи?

2. Якою рукою і якими пальцями руки залишено сліди?

3. Які особливості мають руки людини, що залишила сліди (відсутність пальців, наявність шрамів тощо)?

4. Чи залишені сліди рук конкретною (однією) особою?

5. Чи залишені однією особою сліди рук, вилучені в різних місцях?
6. У результаті якої дії залишено слід (захват, торкання тощо)?

Трасологічна експертиза слідів ніг людини та взуття. Головними завданнями цього виду експертизи є ідентифікація людини за слідами: босих ніг, шкарпеток, панчіх, взуття та вирішення діагностичних завдань з установлення особливостей пересування людини, розміру взуття, зросту людини тощо.

Орієнтовний перелік вирішуваних питань:

1. Чи є на даній поверхні (даному предметі) сліди босих ніг (панчіх, шкарпеток, взуття) людини та чи придатні ці сліди для ідентифікації людини (панчіх, шкарпеток, взуття)?
2. Чи залишені сліди даною особою або шкарпетками, панчогами чи взуттям, вилученими у певної особи?
3. Чи залишені сліди ніг (шкарпеток, панчіх, взуття), виявлені в різних місцях, однією особою (тими самими шкарпетками, панчогами, взуттям)?
4. Взуттям якого виду залишені дані сліди і які його характеристики та особливі ознаки (розмір, ступінь зношування тощо)?
5. Який орієнтовно зріст людини, що залишила сліди?
6. Які особливості ходи людини відбилися у «доріжці слідів»?
7. Який механізм утворення слідів взуття?

Головними завданнями **трасологічної експертизи слідів транспортних засобів** є ідентифікація (ототожнення) конкретної одиниці транспортного засобу за частинами та слідами, що залишені його частинами; діагностика (установлення властивостей та стану об'єктів) та ситуаційні завдання (установлення механізму слідоутворення, механізму взаємодії транспортного засобу з іншими об'єктами). У справах про незаконні заволодіння транспортними засобами така експертиза може призначатись для вирішення питання про те, яким транспортним засобом залишені сліди на місці події. Зазначене питання набуває особливого значення в тих випадках, коли при вчиненні незаконного заволодіння транспортним засобом злочинці використовують особисті автомобілі або ті, якими вони незаконно заволоділи раніше.

Трасологічна експертиза цілого за частинами встановлює, чи мають частини предмета (знайдені уламки, шматки, осколки тощо) спільну лінію (поверхню) розділення, тобто чи становили вони раніше одне ціле. На експертизу надаються і знайдені частини, які, можливо, раніше складали один предмет.

Орієнтовний перелік вирішуваних питань:

1. Чи становили знайдені частини єдине ціле (чи є осколки скла частинами розсіювача фар даного автомобіля, чи відколота дана тріска від певного поліна тощо)?

2. Яким способом відокремлено від предмета його частину?
3. Який механізм відокремлення від предмета його частини (частин)?
4. До якого виду належить предмет, частина якого вилучена з місця події?

Об'єктами *трасологічної експертизи рельєфних знаків* можуть бути відновлені спіяні (забиті), слабо видимі номери та інші рельєфні зображення на кузові та двигуні транспортного засобу. Експертизою встановлюються факт та спосіб змінення зображень. При цьому об'єкти, які підлягають дослідженню, не можна очищати від забруднень, фарби чи іржі.

Орієнтовний перелік вирішуваних питань:

1. Чи піддавався зміні номер на даному агрегаті транспортного засобу або даний державний номерний знак.
2. Яким був первісний номер на об'єкті дослідження?
3. Яким способом був знищений або змінений номер на даному об'єкті?
4. Чи міг він бути знищений або змінений за допомогою вилучених у гр. I. матеріалів і знарядь?
5. Одним чи різними пуансонами вибиті однакові цифри номеру та чи не нанесені цифри пуансонами, вилученими у гр. I.?

Головним завданням *трасологічної експертизи слідів злому та інструментів* є установлення: 1) конкретного екземпляра або виду (характерних особливостей) знаряддя, інструмента, агрегату за слідами його дії; 2) механізму (способу) злому (іншої дії), напрямку, в якому проводився злом перешкоди (з внутрішнього або зовнішнього боку), типу (виду) виробу, що залишив слід, способу його виготовлення тощо.

Орієнтовний перелік вирішуваних питань:

1. Чи даним знаряддям (інструментом) було вчинено злом або іншу дію (перекушені дрід, дужка замка тощо)?
2. Чи не залишено сліди злому, вилучені з різних місць подій, тим самим знаряддям?
3. Одним чи декількома знаряддями було вчинено злом?
4. Знаряддям якого виду вчинено злом?
5. З якого боку (внутрішнього чи зовнішнього) було вчинено злом перешкоди (стіни, вікна, ґрати та ін.)?
5. Яким способом розділено предмет (шляхом розрізування, розрубання, розпилювання, свердління тощо)?

Для дослідження, як правило, експертові надається предмет (предмети) зі слідами. На частинах предметів зі слідами необхідно позначити їх просторове положення (верх, низ, зовнішній або внутрішній бік та ін.). Як виняток, можуть бути надані зліпки з об'ємних об'єктів.

Якщо об'єктом дослідження є сліди свердління, розпилювання, роздроблення, експертові слід надавати також стружки, ошурки, тирсу, тріски, що знайдені на місці події, і вказати їх локалізацію відносно перешкоди чи іншого об'єкта. Якщо з обставин справи видно, що згадані частки можуть

утворитися внаслідок дії не лише тих знарядь, які перевіряються, про це слід повідомити експерта.

Трасологічна експертиза замикальних пристроїв (засобів) у справах про незаконне заволодіння транспортними засобами проводиться за такими об'єктами, як замки та інші замикальні пристрої. Саме запори гаражів, замки дверцят автомобіля, різні додаткові запираючі засоби, які встановлюють власники, можуть бути зламані при заволодінні транспортними засобами. Сліди, які при цьому залишаються, можуть сприяти вирішенню різних питань. У зв'язку з цим головними завданнями експертизи є встановлення факту і способу відмикання (зламу) пристрою, видів предметів, що були використані для цього, ідентифікація цих предметів.

Орієнтовний перелік вирішуваних питань:

1. Чи справний механізм замка? Якщо ні, то в чому полягає несправність?
2. Чи був відімкнений замок сторонніми предметами (відмичками, підібраними або підробленими ключами)?
3. У який спосіб відімкнений (зламаний) замок?
4. Чи одним способом відімкнені (зламані) надані замки?
5. У якому стані (замкненому, відімкненому) був замок у момент його пошкодження?
6. Чи можливо відімкнути даний замок за допомогою інструмента (предмета), що був вилучений у гр.Н.?
7. Чи зламано замок знаряддям, вилученим у гр. Н?
8. Чи відмикався замок за допомогою даного ключа (відмички)?
9. Чи є на ключі-оригіналі ознаки, характерні для виготовлення його копії або зліпка?

Якщо об'єктом дослідження є замки, експертові, крім них, направляються відмички й інші предмети, які могли використовуватися для відкривання або зламу замка, а також усі ключі від цих замків.

Замки надаються на дослідження у тому стані, у якому вони знайдені на місці події та вилучені. Устромляти у замкову щілину будь-які предмети (у т.ч. штатні ключі), а також проводити інші експерименти із замками до їх експертного дослідження забороняється.

Трасологічна експертиза матеріалів, речовин та виробів у справах про незаконне заволодіння транспортними засобами може бути проведена для дослідження лакофарбових матеріалів та покриттів, нафтопродуктів та пально-мастильних матеріалів металів і сплавів, полімерів, пластмас та скла, волокон і волокнистих матеріалів.

Експертиза лакофарбових матеріалів та покриттів проводиться при виявленні: 1) транспортного засобу, яким незаконно заволоділи та перефарбували; 2) у підозрюваного (обвинуваченого) одягу чи взуття зі слідами лакофарбових матеріалів; 3) окремих частин транспортного засобу, яким

незаконно заволоділи та демонтували; 4) часток лакофарбових матеріалів від транспортного засобу злочинців на місці викрадення.

Орієнтовний перелік вирішуваних питань:

1. Чи є на предметі-носії (зазначається, на якому саме) сліди (нашарування, плями, бризки) або частинки лакофарбових матеріалів (покриттів)?
2. Чи є дана речовина фарбою, до якого виду фарби вона належить?
3. Чи походять дані частинки від стандартного лакофарбового покриття легкового (вантажного) автомобіля?
4. Чи придатні частинки фарби, знайдені на місці події (предметі-носії), для ідентифікації за ними конкретної пофарбованої поверхні?
5. Чи мають надані зразки лакофарбових речовин (частинок покриттів) спільну родову (групову) належність?
6. Чи не становили раніше окремі частини лакофарбового покриття одну пофарбовану поверхню?
7. Яким способом пофарбовано даний предмет?
8. Чи проводилось перефарбування даного предмета?

Експертиза нафтопродуктів та пально-мастильних матеріалів проводиться при виявленні поблизу місця викрадення автомобіля відповідних речовин, за наявності підозр вважати їх походження від автомобіля злочинців.

Орієнтовний перелік вирішуваних питань:

1. Чи є на предметі-носії сліди нафтопродуктів та пально-мастильних матеріалів? Якщо є, то яких саме?
2. Чи належать дані речовини (рідини) до нафтопродуктів та пально-мастильних матеріалів? Якщо належать, то до якого їх роду (виду)?
3. Чи мають дані нафтопродукти та пально-мастильні матеріали спільну родову (групову) належність?

Експертиза металів і сплавів може бути призначена при виявленні в ході розслідування незаконного заволодіння транспортним засобом спеціально обладнаного приміщення, яке злочинці використовували для демонтажу викрадених автомобілів на запасні частини, розпилювання металевих частин з метою подальшого продажу їх на металобрухт.

Орієнтовний перелік вирішуваних питань:

1. Чи є на об'єкті-носії (зазначається, на якому саме) сліди або мікрочастинки металу (сплаву) і якого (яких) саме?
2. З якого металу (сплаву) виготовлено даний об'єкт?
3. Чи мають дані металеві об'єкти (зазначається, які саме) спільну родову (групову) належність за матеріалом виготовлення?

Експертиза полімерів, пластмас та скла. Орієнтовний перелік вирішуваних питань:

1. Чи є на предметі-носії мікрочастинки полімерів, пластмас, скла?

2. До якого роду (виду) належить даний полімерний матеріал (пластмаса, скло)?

3.3 якого виду полімерного матеріалу (пластмаси, скла) виготовлено даний предмет?

4. Чи мають дані зразки полімерних матеріалів (пластмаси, скла) спільну родову (групову) належність?

Головними завданнями *експертизи волокон і волокнистих матеріалів* у справах про незаконне заволодіння транспортними засобами є: а) виявлення на предметах обстановки місця події (предметах-носіях) сторонніх волокон і нашарувань (мікрочастинок волокон); б) визначення їх природи за класифікаціями, що існують в науці, техніці та на виробництві (за хімічним складом, фізичними властивостями, призначенням тощо); в) установлення щодо волокон-нашарувань спільної родової (групової) належності з волокнами, з яких виготовлена тканина, іншого одягу (наприклад, чи однорідні мікрочастинки, виявлені з сидіння автомобіля з мікрочастинками, вилученими з одягу підозрюваного); г) установлення походження матеріалів і речовин з певного джерела (наприклад, чи є клаптик тканини, знайдений на місці події, частиною даного предмета одягу).

Товарознавча експертиза призначається у справах даної категорії з метою встановлення вартості предметів, речей, які знаходились у салоні транспортного засобу яким злочинці незаконно заволоділи, та були викрадені разом із ним. Так, об'єктами товарознавчої експертизи можуть бути ювелірні вироби, косметичні засоби, одяг, взуття, фото-, радіо- та відеоапаратура, обчислювальна техніка, інші товари.

Головними завданнями товарознавчої експертизи у справах про незаконне заволодіння транспортним засобом є визначення якісних змін товарної продукції та її вартості, у т.ч. з урахуванням часткової втрати її товарних якостей у зв'язку з експлуатаційним зношенням і пошкодженнями від впливу зовнішніх факторів.

Основні питання, які вирішуються даною експертизою:

1. Яка вартість об'єктів дослідження.

2. Яким є розмір шкоди, заподіяної власнику майна внаслідок її пошкодження (демонтажі, розпилюванню, пошкодженні, знищенні транспортного засобу, його частин або інших предметів, які знаходились у викраденому автомобілі).

У постанові про призначення експертизи слід зазначити суть позовної заяви або обставини кримінальної справи, у якій призначено експертизу.

Якщо перед експертом поставлено питання про вартість майна, слід зазначити, станом на який час його належить вирішувати.

На експертизу може бути поставлене питання про вартість відсутнього майна. У цих випадках слідчий повинен зазначити, на підставі яких матеріалів справи, що містять відомості про відсутні об'єкти, повинна провадитись

експертиза (рахунки, товарно-транспортні накладні, описи в протоколах допиту потерпілих, фотознімків тощо), і надати експертові ці матеріали (їхні копії) або навести ці відомості у постанові про призначення експертизи.

Автотоварознавча (автомобільно-товарознавча) експертиза є різновидом товарознавчої експертизи та у справах про незаконне заволодіння транспортним засобом проводиться обов'язково. Її об'єктами є автотранспортні засоби і їх комплектуючі.

До числа основних завдань автотоварознавчої експертизи належать визначення ринкової вартості дорожніх транспортних засобів, їх складових, а також розміру вартості матеріальних збитків, заподіяних власнику або володільцю транспортного засобу унаслідок пошкодження останнього.

Орієнтовний перелік вирішуваних питань:

1. Яка ринкова вартість дорожнього транспортного засобу (зазначаються його марка, модель і державний реєстраційний номер) на дату оцінки (указується дата, на яку визначається його вартість)?

2. Яке значення складає величина втрати товарної вартості дорожнього транспортного засобу на дату оцінки (указується дата, на яку визначається його вартість)?

3. Яка вартість матеріального збитку (шкоди), завдана власнику дорожнього транспортного засобу (зазначаються прізвище, ім'я та по батькові власника, марка, модель дорожнього транспортного засобу, його державний реєстраційний номер) внаслідок... (зазначається подія, що призвела до матеріальної шкоди), на дату оцінки (указується дата, на яку визначається вартість)?

4. Чи можливо провести ремонтно-відновлювальні роботи пошкодженого дорожнього транспортного засобу (його складових)? Якщо можливо, то який обсяг, характер і вартість цих робіт на дату оцінки (указується дата, на яку проводиться оцінка майна)?

На дослідження експертові надаються дорожній транспортний засіб та документація, що стосується його реєстрації, матеріали розслідування події, що призвела до матеріальної шкоди, а також документи, в яких зафіксовані інші вихідні дані, необхідні для вирішення поставленого питання.

Слідчий повинен забезпечити можливість огляду дорожнього транспортного засобу та належні безпечні умови (освітлення, вільний доступ, можливість огляду дорожнього транспортного засобу з різних боків тощо). А у разі потреби - виклик зацікавлених осіб на технічний огляд дорожнього транспортного засобу (після узгодження з експертом дати, місця та часу проведення огляду).

Судово-медичну експертизу живих осіб у справах про незаконне заволодіння транспортними засобами слід призначати при застосуванні злочинцями фізичного насильства відносно потерпілого, а також у випадку, коли злочинець отримав тілесні ушкодження внаслідок застосованих знарядь

злочину (відкривання дверей, замків, розукомплектування транспортного засобу тощо). Дана експертиза проводитиметься з метою встановлення наявності, характеру, локалізації, ступеня тяжкості тілесних ушкоджень, способу та давності їх отримання тощо.

Судово-медична експертиза речових доказів. В результаті отриманих злочинцем тілесних ушкоджень на місці події можуть залишитися сліди крові, на кинутих недопалках - сліди слини, на залишеному головному вбранні - волосся тощо. Зазначені об'єкти слід дослідити з метою встановлення групової належності, що при співпадинні з групою крові підозрюваного може стати одним із доказів проти даної особи. Залежно від виду досліджуваного об'єкта судово-медична експертиза речових доказів може бути проведена у відділеннях судово-медичної імунології (експертиза крові, виділень, волосся) чи судово-медичної цитології (на предмет виявлення на речових доказах клітин тканин людини, визначення їх видової, групової, статевої належності).

Технічна експертиза документів у справах про незаконне заволодіння транспортними засобами проводиться в тому випадку, коли злочинці підробили або виготовили повністю підроблені технічний паспорт на автомобіль та інші документи. Її підвидом є експертиза реквізитів документів, головними завданнями якої є:

1. Установлення факту і способу внесення змін до документів (підчистка, травлення, дописка, переклеювання фотокарток, літер тощо) та виявлення їх первинного змісту.

2. Виявлення залитих, замазаних, вицвілих та інших слабо видимих або невидимих текстів (зображень), а також текстів (зображень) на обгорілих та згорілих документах за умови, що папір, на якому вони зображені, не перетворився на попіл.

3. Установлення виду та ідентифікація приладів письма за штрихами.

4. Визначення відносної давності виконання документа або його фрагментів, а також послідовності нанесення штрихів, що перетинаються.

5. Установлення цілого за частинами документа.

6. Установлення документа, виготовленого шляхом монтажу із застосуванням копіювально-розмножувальної та комп'ютерної техніки.

7. Ідентифікація особи, яка виготовила зображення відтиску печатки за особливостями навичок виконавця.

Для розв'язання ідентифікаційних завдань щодо документів, виготовлених за допомогою комп'ютерної техніки, ця техніка надається в комплекті (системний блок комп'ютера, інсталяційний диск з драйвером принтера або багатофункціонального пристрою, з'єднувальні та мережеві кабелі, принтер). До направлення комп'ютерної техніки на експертизу будь-яка робота на ній не дозволяється. Вирішення ідентифікаційних питань проводиться в рамках комплексної комп'ютерно-технічної експертизи та технічної експертизи документів при наявності електронного оригіналу

документа (файлу). Вилучення комп'ютерної техніки, її огляд має проводитися за участю спеціаліста у галузі комп'ютерно-технічних досліджень.

Портретна експертиза може бути призначена при розслідуванні розглядуваного виду злочинів з метою ідентифікації особи злочинця за фотознімком (фотокарткою, негативом, відеозаписом). Зазначене може мати місце у тому випадку, коли дії злочинця та його обличчя зафіксовані камерами зовнішнього відео спостереження, відповідні записи вилучені правоохоронцями та використовуються для розкриття і розслідування злочину.

Орієнтовний перелік вирішуваних питань:

1. Чи зображений на даному фотознімку гр. П.?
2. Одна чи різні особи зображені на даних фотознімках?

Порівняльними матеріалами для ідентифікації особи за фотознімком можуть бути достовірні фотографії цієї особи (любительські, професійні, а також експериментальні фотознімки, виготовленні слідчим, можливо, за участю спеціаліста). Доцільно, щоб серед порівняльних зразків були знімки, близькі до досліджуваного за часом зйомки і ракурсом зображення.

Фоноскопична експертиза. При розслідуванні незаконних заволодінь транспортними засобами можуть проводитись оперативно-розшукові заходи (наприклад, спостереження за замовником, організатором та безпосередніми викрадачами, затримання «на гарячому» викрадачів, ін.) та слідчі дії (зняття інформації з каналів зв'язку, обшук, ін.), що дозволить отримати аудіозаписи розмов між співучасниками злочину. Зокрема, фіксації розмов між злочинцями і потерпілим у випадку, коли останньому пропонується викупити свій автомобіль, або при записуванні злочинцями своїх дій безпосередньо при вчиненні злочину. З метою ідентифікації особи, чий голос зафіксовано на сигналограмі (плівці, касетній стрічці, на диску чи іншому носії інформації) діагностики умов і змісту запису при розслідуванні незаконних заволодінь транспортними засобами призначається фоноскопична експертиза.

Об'єктами дослідження виступають:

- а) здобуті при проведенні слідчих дій оперативно-розшукових заходів оригінали фонограм;
- б) технічні засоби, за допомогою яких вони зроблені (скопійовані тощо);
- в) зразки фонограм для порівняльного дослідження, отримані при відібранні зразків голосу.

Фоноскопична експертиза дозволяє відповісти на наступні питання:

1. Чи даною особою виголошена зафіксована промова (фрагмент, слово, звук).
2. Скільки осіб приймали участь у розмові.
3. Кому із учасників розмови належать окремі фрагменти запису.
4. Який зміст фонограм.
5. Які технічні засоби використані при її записі та чи можливий запис даної фонограм за допомогою наданого на дослідження технічного засобу.

6. Представлена фонограма є оригіналом чи копією.

7. Чи наявні ознаки монтажу на представленій фонограмі тощо.

Останнім часом все більшого поширення набуває **судово-психологічна експертиза**. Вона найчастіше призначається, якщо є необхідність встановити здатність обвинувачуваного сприймати обставини, які мають значення для справи, й давати про них правильні показання; визначити здатність відстаючих у психічному розвитку неповнолітніх обвинувачуваних усвідомлювати значення своїх дій і здатність керувати ними; виявити в обвинувачуваного в момент вчинення злочину наявність фізіологічного афекту або інших емоційних станів, які впливають на його свідомість і діяльність.

Головним завданням психологічної експертизи є визначення у особи відносно якої проводить експертиза:

а) індивідуально-психологічних особливостей, рис характеру, провідних якостей особистості; мотиваційних чинників психічного життя і поведінки;

б) емоційних реакцій та станів;

в) закономірностей перебігу психічних процесів, рівня їхнього розвитку та індивідуальних її властивостей.

Для проведення дослідження суд або слідство надає експертові можливість психологічного обстеження підекспертного та матеріали справи. Необхідно (з огляду на вік підекспертного та конкретні питання, поставлені перед експертизою) надати: медичну документацію, особову справу, характеристики з місць роботи чи відбування покарання, свідчення співучасників, колег, друзів, знайомих, родичів та інших людей, з якими підекспертний близько спілкувався. У свідченнях рідних та близьких повинні бути відображені особливості його розвитку та поведінки, умов життя, оточення, притаманні йому схильності, захоплення, інтереси. За наявності потрібно надати щоденники, листи, зразки творчості підекспертного. При чому слід пам'ятати, що психологічна експертиза може бути об'єктивною лише за умов автентичних показань, тобто таких, які не залежать від будь-якого стороннього впливу або примусу. Особливу увагу слід приділити свідченням або відомостям про особливості поведінки підекспертного у проблемних ситуаціях (конфлікти, покарання, втрати тощо) та свідченням про особливості його емоційного стану в обставинах, що цікавлять суд та слідство (безпосередньо у момент подій, що досліджуються у справі, у час, що передував подіям, а також після їх завершення).

Психологічна експертиза також може бути часткою комплексного психолого-психіатричного експертного дослідження.

Завершальний етап роботи слідчого, що пов'язаний із призначенням і проведенням експертизи у справі про незаконне заволодіння транспортним засобом – оцінка експертного висновку й визначення його значимості в сукупності з іншими доказами у справі. Експертний висновок як судовий доказ оцінюється слідчим нарівні з іншими фактичними даними.

Напоследок зазначимо, що об'єктивність досудового розслідування залежить і від якості та повноти матеріалів, що надаються експертові, своєчасного призначення і проведення судової експертизи. Зокрема, затримка з її призначенням призводить до збільшення строку провадження у справі, втрати необхідної інформації і навіть до втрати доказів.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний кодекс України : від 05.04.2001 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>
2. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар : у 2 т. Т. 1 / О.М. Бандурка, Є.М. Блажівський, Є.П. Бурдоль та ін. ; за заг. ред. В.Я. Тація, В.П. Пшонки, А.В. Портнова. – Х. : Право, 2012. – 768 с.
3. Цивільний кодекс України : від 16.01.2003 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15>
4. Про практику застосування судами України законодавства у справах про деякі злочини проти безпеки дорожнього руху та експлуатації транспорту, а також про адміністративні правопорушення на транспорті : Постанова Верховного Суду України : від 23.12.2005, № 14 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v0014700-05?nreg=v0014700-05&find=1&text=289&x=6&y=8>
5. Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень : наказ Міністерства юстиції України : від 08.01.1998, № 53/5 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98>
6. Особливості розслідування кримінальних справ, пов'язаних з легалізацією транспортних засобів : метод. реком. ГСУ, ДНДЕКЦ. – К, 2008. – 26 с.
7. Матюшкова Т.П., Філіпенко Н.Є., Шабалдас С.І. Методика розслідування незаконного заволодіння транспортними засобами // Актуальні питання діяльності слідчих підрозділів органів внутрішніх справ України : зб. наук. праць факультету підготовки слідчих ХНУВС за 2012 рік / за заг. ред. чл.-кор. НАПрН України, д-ра юрид. наук С.М. Гусарова; академіка НАПрН України, д-ра юрид. наук, проф. О.М. Бандурки. – Х. : Діа плюс, 2013. – С. 343-370.
8. Мицак Б.Ф. Попередження незаконного заволодіння транспортним засобом: монографія / Б.Ф. Мицак, В.П. Захаров. – Львів: ЛьвДУВС, 2010. – 267 с.
9. Гончаренко В.Г. / Експертизи у судовій практиці / за заг. ред. В.Г. Гончаренка. – К : Юрін-ком Інтер, 2005. – 388 с.
10. Сезонов С.В. Державна автомобільна інспекція у боротьбі із злочинним автобізнесом. – НАВСУ. – К, 2000.
11. Коржанський М. Й. Кваліфікація злочинів : навчальний посібник / М.Й. Коржанський. Видання 2-ге. – К.: Атіка, 2002. – 640 с.
12. Патрелюк Д. А. Розслідування незаконних заволодінь транспортними засобами, вчинених неповнолітніми : навч. посібник / Д. А. Патрелюк. – Д. : ФОП Лопатніков С.Г., 2012. – 221 с.
13. Транспортные средства как объект криминалистического исследования / Корма В.Д.; под общ. ред.: Ищенко Е.П. – М.: Юрлитинформ, 2006. – 152 с.
14. Щербаковский М. Г. Судебные экспертизы: назначение, производство, использование : учебно-практ. пособ. – Х.: Эспада, 2005. – 544 с.
15. Патрелюк Д.А. Предмет допиту у справах про незаконні заволодівав транспортними засобами, вчинені неповнолітніми особами // Криміналістичний вісник. – 2011. – № 2(16). – С. 43-50.

16. Бояренко А.Ю. Способи скоєння незаконного заволодіння транспортними засобами / А.Ю. Бояренко // Форум права : електрон. наук. фахове вид. – 2011. – № 2. – С. 116-120.
17. Ємельяненко В.В. Деякі питання кваліфікації незаконного заволодіння транспортним засобом / Ємельяненко В.В. // Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского : Серия «Юридические науки». – Том 20 (59). – 2007. – № 2. – С. 200-204.
18. Иванов Ю.Ф. Механізм вчинення незаконного заволодіння транспортним засобом (кримінологічний аспект) / Иванов Ю.Ф. / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.naiu.kiev.ua/tslc/pages/biblio/visnik/2002_1/ivanov.htm
19. Петров С.Є. Призначення судових експертиз у справах про незаконне заволодіння транспортним засобом / С.Є. Петров // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://esteticamente.ru/portal/Soc_Gum/Nvknuvs/2009_3/petrov.htm